

KOZÁR MÁRIA

„Sem okosak, sem gazdagok”

A magyarországi szlovének identitása,
különös tekintettel a Felsőszölnökön,
Rábatótfaluban és Szombathelyen élőkre

1. BEVEZETÉS

A magyarországi szlovének etnikailag a Szlovén Köztársaságban, az osztrák Karintiában és Stájerországban, az olaszországi határ menti tartományokban, illetve szerbe a világon élő hárommilliónyi szlovénséghez tartoznak. Többségük ma a Vas megyei Szentgotthárdon, a hozzácsatolt Rábatótfaluban (Slovenska ves) és hat környező községben (Felsőszölnök – Gornji Senik, Alsószölnök – Dolnji Senik, Szakonyfalu – Sakalovci, Apátistvánfalva – Števanovci, Orfalu – Andovci, Kétyölgy – Verica-Ritkarovci) él. Laknak még szlovének Szombathelyen, Mosonmagyaróvárott, Budapesten és szétszórta Magyarországon egész területén. A népszámlálási statisztika szerint 2001-ben 3040 szlovén élt Magyarországon, becsült létszámuk azonban 5000 fő.

A kutatás során a Felsőszölnök, Szentgotthárd-Rábatótfalu és Szombathely településeken élő szlovén lakosság nyelvhasználati és kulturális szokásainak tükrében vizsgáltuk az asszimilációt és az identitást.

Felsőszölnökön a szlovének őslakosok. A népszámlálási adatok szerint 1980-ban a lakosság száma 922 (825 szlovén), 1990-ben 756 (665 szlovén) és 2001-ben 682 (451 szlovén) volt.¹ Csökkenő tendenciát mutat. Egy 2002. évi felmérés szerint 218 családból 13 volt magyar, 15 szlovén–magyar, 190 családban pedig a házastársak mindketten szlovén származásúak voltak.²

Az 1983-ban Szentgotthárdhoz csatolt Rábatótfalu őslakosai is szlovének. A lakosságnak nagy része helyi, többen költöztek ide a 14 km-re fekvő Felsőszölnökről és Apátistvánfalváról, hogy közelebb legyenek szentgotthárdi munkahelyükhöz. A lakosság száma 1980-ban 680 (398

¹ Kovacsics 2000, 233 és 2001. évi népszámlálás. 4. Nemzetiségi kötődés. A nemzeti, etnikai kisebbségek adatai. KSH, 2002, 270.

² Kozár 2005.

szlovén) volt, a következő két népszámlás nem közöl adatot, mivel összevonták Szentgotthárddal. Felmérésünk szerint 244 családból csak 66 magyar.

A csökkenést az előregedés, az alacsony természetes szaporodás, valamint az elköltözés okozta mindkét településen. A lakosság számának csökkenése összefüggésbe hozható a környék központja, Szentgotthárd lassú ütemű iparosításával is. A második világháború után, főként a fiatalok, Magyarország iparilag fejlettebb vidékeire költöztek. Az 1970–80-as években a vasfüggöny közelsége, az elzártság és a megélhetés nehézségei miatt is felerősödött a migráció.

Az elmúlt tíz év alatt 10%-kal kisebb volt a migráció az előző tíz évhez képest. Ennek okát abban kereshetjük, hogy az ország távolabbi vidékein sincs munkalehetőség. A munkanélkülivé vált felsőszőlőkiek és rábatótfaluiak otthon természetük meg a megélhetéshez szükséges élelmiszereket. Jövedelemhez alkalmi munkával tudnak csak jutni. Kényszerűségből maradnak szülőfalujukban.

Szombathely 60 kilométerre fekszik a szlovén Rába-vidéktől (Porabje). Ide az 1960-as évektől költöztek szlovének a Szentgotthárd környéki szlovén falvakból. Elsősorban elhelyezkedési, megélhetési okokból. Néhányan házasságkötés révén kerültek ide. A szombathelyi Szlovén Kisebbségi Önkormányzat (1998) és a Pável Ágoston Szlovén Kulturális Egyesület (1999) megalakulása előtt nem volt kapcsolatuk egymással. Azóta rendszeresen találkoznak, és gyakorolják anyanyelvüket. 2001-ben 75-en vallották magukat a szlovén nemzetiséghez tartozónak. A szlovén egyesületnek 2004-ben 56 tagja volt. Ebből 6 család és 25 egyedülálló szlovén nemzetiségű, 6 család vegyes nemzetiségű (szlovén–magyar), 6 fő magyar nemzetiségű szimpatizáns.

2. TÖRTÉNELMI VISSZATEKINTÉS

A magyarországi szlovének a 13 kisebbség között – a szlovákokkal együtt – őshonos kisebbség. Már a magyarok honfoglalása előtt itt éltek. Őshonosságukat nyelvészeti és történeti adatokon kívül a legújabb (szlovéniai) régészeti kutatások is bizonyítják. Az 1999 és 2003 közötti, a szlovén autópálya-építkezést megelőző régészeti kutatások során Muraszombat környékén a 6. századból is találtak régészeti leleteket, amelyek bizonyítják, hogy itt szláv nép élt abban az időben.³ A régészeti kutatások tehát alátámasztják a történeti források adatait, melyek szerint a mai Vas megyei szlovének elődei – a Rába és a Dráva

³ Guštin 2003.

közötti vidéken – a 6. század második felében az avarokkal együtt telepedtek le.

A 8. században ez a vidék a frankok uralma alá került, akik az avarokat elűzték, és a 9. században Karantániából az ő helyükre is szlovéneket telepítettek. A század második felében Pribina (847–861) és Kocel (861–874) alsó-pannóniai szláv fejedelmek alattvalói voltak. Kocel kérésére II. Adorján pápa 869-ben Metód hittérítőt nevezte ki a pannóniai szlávok érsekévé.⁴

Ebből a korból őrizte meg a szájhagyomány a mrski (gyűlöletes, utálatos) szót a felsőszölnöki szlovén nyelvjárásban, melyet az idősebb generáció a mai napig használ. A szó a legrégebb szlovén, ún. II. Freisingi nyelvemlékben (9. század) szerepel. A bűnről és bűnhődésről szóló prédikációt valószínűleg a Karantániából a 9. században Alsó-Pannóniába települt szlovének hozták magukkal, s Metód és tanítványai is használták. A Vas megyei szlovének elődei a Metód-tanítványok prédikációjából ismerték meg, s adták tovább, őrizték meg a mai napig ezt a több mint ezer éves szót a grdi mrski (ronda utálatos) állandó szóösszetételben.

A magyar honfoglalás után a nyugati határ menti védősáv (gyepűelve) – a Rába és a Mura közötti részen is – magyar fennhatóság alá tartozott ugyan, de csak a 11. század végén került Vas és Zala vármegyékhez (1091), illetve a zágrábi (1094) és győri (1176) püspökséghez. A Vas vármegyében él s a győri egyházmegyéhez tartozó szlovén hívek által lakott vidék (esperesség) a katolikus egyháztól a Tótság (szlovénül: Slovenska okroglina) nevet kapta.⁵

Szentgotthárdon 1183-ban III. Béla azzal a céllal alapított cisztercita apátságot, hogy a szerzetesek a ritkán lakott határ menti védősávot megműveljék, és ehhez munkaerőt telepítsenek ide. A már itt élő és a Karantániából betelepített szlovén lakosság az apátság majorjaiból hozta létre a Szentgotthárd környéki mai szlovén településeket is.

2.1. Felsőszölnök (Gornji Senik)

Szentgotthárdtól 14 km-re, az osztrák–magyar–szlovén hármashatáron fekszik. Magyarország legnyugatibb települése és a legnagyobb szlovén község területileg és lakosságát tekintve is. Lakosainak többsége őslakos szlovén. Első földesura a szentgotthárdi ciszterci apát (1183–1391), majd a Széchy nagybirtokos család volt (1391–1528). A dobrai (ma Neuhaus, Ausztria) uradalomhoz 1642-ben került, amikor Bat-

⁴ Kristó 1994, 653; Kniezsa 1942, 19–20; Géfin 1929; Kalász 1932; Schwartz 1933, 5.

⁵ Zelko 1982.

thyány Ádám kapta birtokul. A dobrai uradalom s vele Felsőszölnök Batthyány-birtok maradt a jobbágyfelszabadításig. Felsőszölnököt oklevél először a szomszédos Alsószölnökkel együtt említi 1378-ban (Zelnuk inferior et superior). A magyar Szölnök helynévnek a német Zemming és a szlovén Senik felel meg. Jelentése kaszáló, szénapadlás, szénapajta. 1640 karácsonyán egy kanizsai török csapat betört a faluba, s így elsőként hódolt meg a dobrai uradalom települései közül. A 16–17. században a földesúrral együtt a lakosság is áttért a kálvinista, majd evangélikus vallásra. Az ellenreformáció idején rekatolizáltak.

A földrajzi és társadalmi körülmények miatt a lakosság az évszázadok során idénymunkára, elvándorlásra és kivándorlásra kényszerült. Az 1940-es évek második felétől a nyolcvanas évek végéig a település a „vasfüggöny” mögött aludta Csipkerózsika-álmát. Az idősebbek hagyományos paraszti gazdálkodást folytattak. A fiatalok „kétlakiak” voltak. A szentgotthárdi ipari üzemek munkásaiként otthon a paraszti gazdaságban is segédkeztek. Szabadságukat idénymunkán töltötték. A „vasfüggöny” lebontása, illetve az 1992-ben megnyílt Felsőszölnök–Martinje határátkelő (Szlovénia felé) megszüntette Felsőszölnök elszigeteltségét. A határátkelő 2004. május 1-je után (amikor Magyarország és Szlovénia is tagja lett az Európai Uniónak) nemzetközi lett. Felsőszölnökön alakult meg 1990-ben a Magyarországi Szlovének Szövetsége, a szlovének első önálló kulturális szervezete. Itt van a székhelye 1994 óta az Országos Szlovén Önkormányzatnak. 1994-ben a települési önkormányzat átalakult kisebbségi önkormányzattá, 1998 óta önálló szlovén kisebbségi önkormányzat működik a települési önkormányzat mellett.⁶ Az általános iskolában a 2005/2006. tanévben 56 tanulóból 49 tanult szlovénül. Az első osztályban bevezették a kétnyelvű oktatást.⁷

2.2. Rábatótfalu (Slovenska ves)

A Szentgotthárdtól délnyugatra fekvő település 1983 óta a városhoz tartozik. Utoljára az 1980. évi népszámlálás említi 680 lakossal, amelyből 398 vallotta magát szlovénnek. A kilenc Szentgotthárd környéki szlovén település közül ennek legrégebbi az okleveles említése (1221 villa Sclavorum). Magyar, szlovén és német nevében utal az itt őslakos szlovénekre. A tót a szlovén szinonimája, szlovén (Slovenska ves) és német (Windischdorf) neve is szlovén falut jelent. „Tothfolua” 1350-ben már a szentgotthárdi apátság birtokai között szerepel, s ott is marad a jobbágyfel-

⁶ Kozár 2000.

⁷ Perge 2005.

szabadításig. A népesség 1787 és 1880 között 311 főről 631 főre emelkedett, 1910-re 798 főre növekedett, 1941-ben pedig 812 volt. 1945 után kezdett fogyni a falu lakossága. 1980-ra 680 főre csökkent. Az itteni lakosságra is jellemző az idénymunka, elvándorlás és kivándorlás. A szomszédos Szentgotthárd iparosítása a 19–20. század fordulóján és az 1960-as években hatással volt a népességfejlődésre és a foglalkoztatási arányokra. 1910-ben a lakosság 81%-a élt mezőgazdaságból, 1980-ban már csak 12,6%-a. Az iparból élők aránya az 1910-es 8%-ról 1980-ra 69,7%-ra emelkedett.

A népszámlálási adatok erős asszimilációra utalnak, ami a szomszédos Szentgotthárd, az ottani ipar teremtette megélhetési lehetőségek következménye. Ez azonban nem elmagyarosodást jelent. Az anyanyelv használata inkább stagnált, szűk családi körre szűkült. A lakosság valójában mindig is kétnyelvű, kettős identitású volt. Nagyobb mértékben, mint Felsőszőlőnkön. A népszámlálás szerint 1880-ban a 631 lakosból 602, 1941-ben a 812-ből 774, 1980-ban a 680-ból 398 vallotta magát szlovénnek (vendnek).⁸ Az 1990-es évektől a faluban szlovén kisebbségi önkormányzat és szlovén nyugdíjas egyesület működik. Rendszeresek a szlovén nyelvet és kultúrát ápoló rendezvények. 2005-ben a vidék fiataljai részére éppen Rábatótfaluban nyitották meg az ún. „Life házat” (a Lendvai Ifjak Egyesülete által működtetett ház mintájára). A ház hétvégeken és ünnepnapokon várja a fiatalokat tartalmas szórakozásra. A társasjátékok, asztalitenisz és könyvek mellett internethasználatra, illetve anyanyelvű rendezvények szervezésére is van mód.⁹ 2005. július 17-én a helyi szlovén önkormányzat rendezte meg a Generációk napját. A kétnyelvű misét kiállításmegnyitó és kulturális program követte. A kiállításon régi fényképeken ismerkedtek a generációk saját, szüleik és nagyszüleik múltjával. Tervezik a község kétnyelvű monográfiájának kiadását is. A kulturális programban a helyi óvodások, fiatalok kétnyelvű előadása, népdalkórus fellépése szerepelt.¹⁰ Iskola nincs a faluban csak óvoda. Az óvodában szlovénül is tartanak foglalkozásokat.

2.3. Szombathely (Somboteu)

Szlovének a 18. század végétől élnek ideiglenes vagy állandó lakosként Szombathelyen. A Szily János püspök által alapított papi szemináriumnak a 18. század végétől voltak a Rába és a Mura vidékéről származott

⁸ Kovacsics 2000.

⁹ Szita 2005.

¹⁰ Sukič 2005.

szlovén nemzetiségű hallgatói. Itt tanult dr. Jožef Smej is, aki ma maribori segédpüspök. Szombathelyen élt és alkotott a cankovai (ma Szlovénia) születésű dr. Pável Ágoston (1886–1946), aki a Mura és a Rába között élő szlovének első hivatásos tudósa.

A Szentgotthárd környéki szlovén falvakból az 1960-as évektől költöztek be szlovének Szombathelyre. Ott találtak maguknak munkát, lakást. Sokan társat is. De vannak köztük olyanok, akik ott ismerkedtek össze, vagy otthonról hoztak maguknak párt.

Az 1998-as önkormányzati választások alkalmával szavaztak a szombathelyi szlovének és a velük szimpatizálók az öt szlovén jelöltre is. Így alakulhatott meg 1998 őszén Szombathelyen a Szlovén Kisebbségi Önkormányzat. A testület tagjai közül egy kétvölgyi, egy orfalui és három felsőszölnöki származású.

A szlovén önkormányzat kezdeményezésére 1999 januárjában megalakult a Pável Ágoston Szlovén Kulturális Egyesület is. Az elnökség tagjai közül ketten felsőszölnöki származásúak, egyikük kétvölgyi, ketten apátistvánfalviak. Az egyesület 6 tagjának (2004) többsége felsőszölnöki, vannak köztük orfaluiak, apátistvánfalviak, kétvölgyiek és rábatótfaluik, illetve magyar nemzetiségű házastársak vagy szimpatizánsok. Szombathelyen szlovén óvoda és általános iskola nincs. A Berzsenyi Dániel Főiskolán az 1968/69-es tanévtől képeznek szlovén tanítókat és tanárokat. Emellett 1973 óta többen szereznek folyamatosan diplomát az anyaországban, Szlovéniában.

3. TÖRTÉNETI ADATOK

A magyar honfoglalás után a Rába és a Mura között élő szlovének elszigetelődtek a szlovénség többségétől. Ez a nyelvfejlődés lelassulásához vezetett. A 16. században létrehozott szlovén irodalmi nyelv a nyolc fő nyelvjárás közül a négy központira épült. A szlovén nyelvterület periferiáján levő nyelvjárások (az olaszországi és a magyarországi szlovén) ebből kimaradtak, s megrekedtek a 16. századi szinten.

A Szentgotthárd környékén beszélt nyelv olyan archaikus nyelvjárása a szlovéneknek, mint például a moldvai magyar (a csángó) a magyar nyelvnek. Trianon óta a Szentgotthárd környéki szlovén nyelvjárás fejlődése még jobban lelassult, szókészletére, nyelvtanára még nagyobb hatást gyakorol a magyar nyelv.

A magyarországi szlovének nyelvükre azt mondják, hogy „slovenski”, identitásukat a „Slóven, Slovenci, Slovence” szavakkal határozzák meg anyanyelvükön. Ebben soha nem kételkedtek, soha nem érezték szükségét annak, hogy ezt bárkinek bármikor bizonyítsák.

Anyanyelvükről, identitásukról mások vitáztak helyettük, nevükben. Sokszor olyanok, akik ezt a nyelvet nem beszélték.

A reformáció korában a szlovén jobbágyok számára az új (kálvinista, majd evangélikus) vallás az írás-olvasás elsajátításának lehetőségét is jelentette. A Szentgotthárd környéki szlovén gyerekek oktatásáról az első adataink az 1627. évi egyházlátogatási jegyzőkönyvben található. Az ellenreformáció idején keletkezett az első hazai szlovén nyelvjárásban írt könyv (1715). A 18. század végéről az úrbérrendezéssel kapcsolatban maradtak fenn szlovén nyelvű írásos emlékek.

A Rába és a Mura közötti vidék lakóit a történelem folyamán többféle néven nevezték. A rábavidéki és a murántúli szlovének 1920-ig együtt éltek Magyarország Vas és Zala vármegyéjében. A vidék latin, német, magyar és szlovén neve: Districtus Transmuranus, Tótság, Bezirk der Winden, Vendvidék, Slovenska okroglina, Slovenska krajina volt. Lakóit magyarul tótoknak, vendeknek hívták.

A legkorábbi ismert levéltári adat a 16. században a tótot használja a szlovén szinonimájaként: „*En mjuel hogj toth uagiok es magyarul nem tudok chak az bestje kuruafi zot uettem ezemben es en azt sem tudom mit tezen, hog zitta Zabo Andrast.*”¹¹

A vidék Tótság elnevezése egy 17. századi tanúvallomásban szerepel: „*az totsagruul keresztel jwttek be zentgothartra (Szentgotthárdra)*”.¹²

Az 1627. évi evangélikus egyházlátogatási jegyzőkönyv eredeti címe szlávznak (Ecclesiarum Schlavonicarum) nevezi a gyülekezeteket. Az 1699. évi másolatot publikáló Payr Sándor – valószínűleg korának politikai befolyásoltsága alatt – 1910-ben „*Slavo-vendorum*”-ra fordította a címben szereplő megnevezést.¹³ A tíz évvel korábbi irat is bizonyítja, hogy a 17. században még a tót kifejezést használták, nem a vendet.

Az első Vas megyei népszámlálásként számon tartott 1697/98. évi katolikus egyházlátogatási jegyzőkönyv szerint a megye lakossága 100 ezer fő volt. A lakosság fele ekkor még protestáns. A Tótság lakosainak száma 13 ezer. Ennél kevesebben voltak a horvátok és a magyarok, legtöbb volt a német anyanyelvű lakosság. A jegyzőkönyv a megye összes – katolikus és protestáns – plébániáját számba veszi, és közli lélekszámát, vallási és anyanyelvi megoszlását. A szlovén településeket még eredeti nevükön említi (pl. Csepinc – nem Kerkafő, Gederoc – nem Kőhida stb.).¹⁴ A szlovén lakosságú járást latinul „*districtus Tótság*”-

¹¹ Izsakóczy (Izakovci) jobbágy tanúvallomása, 1592. Vas Megyei Levéltár (a továbbiakban VaML) Vasvári kpt. Litt. Instr. Fasc. 82. No. 42.

¹² Katolikus szlovének búcsújárása a protestantizmus korában. Tanúvallomások a Vasvári Káptalan irataiban, 1617. VaML Vasvári kpt. E/23.

¹³ Payr 1910.

¹⁴ Házi 1957.

nak nevezi, melynek lakói „szláv–horvát” nyelvet beszélnek: „Quarta demum vocatur Tótság, sic dicta ab indigenis linguam sclavonico–croaticam terentibus.”¹⁵ A Vas megyei szlovének és a Zala megyei horvátok kezdetben egy közös, ún. „pannonzláv” nyelvet beszéltek. Ezért tudták nehezen megkülönböztetni a két nyelvet a 17. században.

4. NÉVHASZNÁLAT

4.1. Tót és vend – egy népnév alakulása

A nyelvészek szerint mind a tót, mind a vend elnevezés egy a szlovének előtt e vidéken élt indoeurópai nép elnevezésének átruházása erre az etnikumra. A szlávok, szlovének magukat soha és sehol nem hívták ezen a néven. Saját népi nevük Slovene, amely latinosítva Sclaveni, Sclavi alakban használatos. Magyar megfelelője a szlovén, szlovének.

A magyar tót szó egykor az összes szlávra vonatkozott. Később csak azon népek megnevezésére használták, melyek tagjai magukat szlovéneknek nevezték (a szlavóniai horvátok a 16. század végéig, a Vas és a Zala megyei szlovének és a felső-magyarországi szlovákok). A tót név valamely indoeurópai nyelvből való, amelyben a taut szóval saját magukat vagy szomszédjukat hívták.

A vend elnevezés a német *wint*, *winde*, *winid* szavakból ered. A szlávokra, mint a *venétek* helyére kerülő népre, a keleti germán határon ragadt rá ez a név. A wendisch, windisch, vend kifejezés tehát *német területen élő szlávokat, szlovéneket* jelöl.

Pável Ágoston – a vidék első tudósa – kéziratos *Vend nyelvtanában* (1942) így fogalmaz: „A vend nyelv a délszláv nyelvek csoportjába tartozik. Voltaképpen csak a szlovénnek egy önállósult, nagyobb nyelvjárása, amelytől elsősorban eltérő hangsúlyviszonyaiban, hanglejtésében, a mássalhangzók lágyításának kérdésében és – komolyabb nyelvújítás híján – a modern szókincs feltűnő szegénységében különbözik.”¹⁶

Ugyanabban az évben Kniezsa István magyar nyelvész hasonlóan foglalt állást: „A németek a szlávokat Windeknek, nyelvüket windischnek nevezik (innen származik a nyugat-magyarországi szlovének vend elnevezése). Mivel a szlávok magukat soha és sehol nem hívták ezen a néven – saját népi nevük Slovene, amely latinosítva Sclaveni,

¹⁵ Visitatio canonica Kazoiana. Bibliotheca Episcopalis Sabariensis B V. Szombathelyi Püspöki Levéltár.

¹⁶ Savaria Múzeum Kézirattára, K–108, 3.

Slavi alakban használatos –, bizonyos, hogy e név eredetileg nem a szlávokat jelölte, és csak névátruházással van dolgunk.”¹⁷

A magyarországi szlovének anyanyelvükön szlovéneknek (*Slóven, Slovenci, Slovence, Slovenje*) nevezik magukat. A „*rábai szlovének, rábamenti szlovének, Szlovén Rába-vidék, Szlovén Rábamente*” (rabski, porabski Slovenci, Slovensko Porabje) kifejezések az első, illetve a második világháború után keletkeztek az anyaországban, Szlovéniában.

A Rába és Mura közötti vidék anyanyelvén írók – többnyire katolikus és protestáns lelkészek – a 18. században publikációik címében és szövegében nyelvüket és népüket „slovenski, Sloven” kifejezésekkel jelölték.

A vidék első ismert könyvének szerzője, Temlin Ferenc 1715-ben az úgynevezett „győri katekizmust” – a címlap tanúsága szerint – „szlovén” nyelvre (na szlovenszki jezic) fordította. 1725-ben jelent meg az „Abecedarium szlovenszko”, Széver Mihály 1747-ben „kedves szlovén népének” (lüblenomi szlovenszkomi narodi) ajánlotta könyvét. Küzmic István az Újszövetséget görögből „a régi szlovén nyelvre” (na sztari szlovenszki jezic) ültette át 1771-ben, és „a Mura és a Rába között lakó szlovénjeinknek” (nasim med Múron in Rabom prebivajocsim Szlovenom”) ajánlotta.

Ráth Mátyás 1780-ban az első magyar újságban (*A Magyar Hírmondó*) tudósított a Rába és a Mura között élőkről. A vidéket „Tótság”-nak, lakóit „Bömhétzek”-nek nevezi. Megemlíti, hogy latinul „Vandalusok”-nak hívják őket, „noha a régi Vandalokkal talán nints nagyobb rokonságuk, mint a Magyaroknak a Szeretsenekkel”.¹⁸

Küzmic Miklós 1783-ban – „a szlovén nép hasznára” (na haszék szlovenszkoga národa) – írta szlovén imakönyvét,¹⁹ amely 24 kiadást ért meg, s még ma is használják a magyarországi szlovén hívők. Sándor István 1796-ban e nép letelepedéséről, etnikai hovatartozásáról és elnevezéséről írva megállapította, hogy a magyarországi szlovének a Mura túlsó oldalán élő szlovének rokonai, velük egy nyelvet beszélnek.²⁰

A 18. században a közigazgatás még tekintettel volt a nemzetiségekre. A magyarországi szlovénékkel kapcsolatos első ilyen adatok Mária Terézia korából (1767–68) valók, az úrbérrendezéssel kapcsolatosak.

¹⁷ Kniezsa 1942.

¹⁸ *A Magyar Hírmondó* 1780. 35. levél. A Bömhétz a szlovén bomec, bogme szóból származik. Azokat jelöli, akik gyakran használják ezt a kifejezést (bizisten).

¹⁹ Kniga molitvena, v-steroj sze nahájajo rázlocsne ponizne molitvi, z-dvojím pridavekom, na haszék szlovenszkoga národa sz-pobošnim sztroskom nikih plemenitih dobrocsinitelov na szvetvoszt dána. Stampana, v-Soproni pri Siess József Jánosi vu leti 1783.

²⁰ Sándor 1796.

Az urbáriumok elkészítése előtt megyei tisztviselők minden helységben feljegyezték a jobbágyoknak az úgynevezett kilenc kérdőpontra eskü alatt adott válaszait. A kérdéseket latin nyelven, nyomtatva kapták meg az összeírók, amelyeket Vas vármegyében magyar, német és szlovén, és horvát nyelvre is lefordítottak.²¹

A Vas Megyei Levéltár öt tótsági uradalom 105 szlovén településének 9 pontra adott feleleteit őrzi. Szlovén nyelven jegyezték fel a kérdéseket és a válaszokat tíz faluban.²² A Szentgotthárd környéki tíz szlovén falu lakossága 1767-ben három uradalom jobbágya volt. Többségük – Börgölin (Otkovci), Istvánfalva (Števanovci), Orfalu (Andovci), Permise (Verica), Szakonyfalva (Sakalovci) és Tótfalu (Rábatótfalu, Slovenska ves) – a szentgotthárdi cisztercita apátságához tartozott, és minden lakosa örökös jobbágy volt. Ritkaháza (Ritkarovci) lakói örökös jobbágyai voltak a felsőlendvai Nádasdy családnak. Az alsó- és felsőszölnöki jobbágyok válaszai nem maradtak fenn az utókor számára. A később Felsőszölnökhöz tartozó Túrke lakosainak válaszai igen. Túrke a két Szölnökkel a Batthyány család dobrai (Neuhaus) uradalmához tartozott.²³

Bitnitz Lajos, Kossics József és Csaplovics János 19. század elején keletkezett tanulmányaikban a vidék és a nép megnevezésére a mások és a saját maguk által használt kifejezéseket is felsorolják. Bitnitz szerint mások ezt a népet a „Vandal, Vinid, Vened, Tót, Bömhéc” névvel illették, ők magukat anyanyelvükön „szlovéneknek” nevezik. Kossics József tanulmányának bevezetőjében leírja, hogy a magyarok „Vandalus”-nak hívják ezt a népet, bár helyes megnevezésük „Vendus-Tót”, illetve ahogyan ők saját magukat hívják: „Szlovenzi”. A „Bömhéc” e vidék lakosságának csak egy részére, az apátistvánfalvai és a dolinci fára egy részére vonatkozik, mivel itt gyakran fordul elő a szavakban az ö és ü. Csaplovics János német fordításában Bitnitz és Kossics kifejezéseit vette át.²⁴

Kossics József 1848 körül, szlovén nyelven megjelent illemtanának címe: *Zobriszani Szloven i Szlovenka med Mürov i Rábov*, vagyis „A művelt szlovén férfi és nő a Mura és a Rába között”. A Vas Megyei Levéltárban őrzött, saját kezűleg írt 1848. évi jelentésében a felsőszölnöki iskola tanulóinak anyanyelvét magyar nyelven „szlovénnek” nevezi.²⁵

²¹ VamL, Novem Puncta Fasc. 1–3; és M. Kozár 1993.

²² VaML Novem Puncta Fasc. 1–3. Felsőlendva, Goricza-Halmosfő, Alsószlávecsa-Alsócsalogány, Felsőszlávecsa-Felsőcsalogány, Ivanócz-Alsószentbenedek, Dolincz, Fal-kócz-Úrdomb, Korosecz-Károlyfa, Süllincz-Sándorvölgy, Csekefa.

²³ M. Kozár 1993.

²⁴ Bitnitz 1819; Csaplovics 1829.

²⁵ Košič 1848.

A ljubljanoi Anton Trstenjak 1883-ban a Szentgotthárd környéki szlovén falvakat is felkereste, kéziratban maradt könyvében (amelyet 1903–1914 között írt meg) feljegyezte, hogy „szlovénnek nevezik magukat” (sami se imenujejo Slovenje, jednina Sloven).²⁶

Az 1867-es kiegyezés után – a magyarosítási törekvések ellensúlyozására – katolikus papok által szerkesztett periodikák jelentek meg a Rába és a Mura között. Az 1920 után Magyarországon maradt szlovének a két világháború között ehhez, az anyanyelven írt sajtóhoz – Jézus Szíve Kalendárium (*Kalendar Srcá Jezusovoga*), Mária lapja (*Marijin list* – havilap), Újság (*Novine* – napilap) – a határon túlra került Prekmurjéből (Murántúl) jutottak.

A második világháború után – 1945 és 1989 között – a magyarországi szlovének a többi délszláv nemzetiséggel (horvát és szerb) közösen kaptak lehetőséget publikálásra. A Magyarországi Délszlávok Szövetsége (1947–1990) által kiadott újságban és kalendáriumban, illetve más kiadványokban. Ezekben következetesen „szlovén”-nek nevezik ezt a kisebbséget. A Szövetség hetilapja – *Narodne Novine/Ljudski list* – 1970 és 1990 között *Za naše Slovence (Szlovénjeinknek)* címmel közölt szlovén oldalt. Az évente kiadott közös – horvát, szerb és szlovén – kalendáriumban kb. 30 oldal jutott a szlovéneknek. Az első önálló szlovén kalendárium – *Slovenski koledar* – 1986-ban látott napvilágot. A Magyar Rádió 1979 óta heti kétszer 25 percben sugároz szlovén nyelvű műsort. 2000-ben alapították meg az önálló Szentgotthárdi Szlovén Rádiót (Radio Monošter). 1992-től kéthetente jelentkezik a Magyar Televízióban a 25 perces szlovén anyanyelvű műsor (Slovenski utrinki/Szlovén mozaikok).

4.2. Névadási szokások

Az anyakönyvekben kezdetben latinul használták a szlovéneknél is a vezeték- és keresztnévet. A szombathelyi egyházmegye területén Bóle András püspök már 1842-ben elrendelte, hogy az addigi latin nyelvű anyakönyvezésről térjenek át a magyar nyelvűre. De már egyik 1827. évi körlevelében arra kérte a nemzetiségi vidék plébánosait, hogy az iskolákban a gyermekek jól tanulják meg a magyar nyelvet, és a vallási gyakorlatokat is magyar nyelven végezzék.²⁷ A magyarországi szlovén falvakban ennek ellenére az első magyar nyelvű szentmise és prédiká-

²⁶ Trstenjak é. n.

²⁷ Vakaracs 1939.

ció az 1898. szeptember 23-án, Erzsébet királyné temetése napján tartott gyászmise alkalmából hangzott el (püspöki rendeletre).²⁸

A magyarországi szlovének névadási szokásai az európai katolikus vallású népek névadási szokásaihoz áll közel. Az első és második generációra még jellemző, hogy a szülők vagy a keresztszülők nevét kapták a gyerekek, és a név bibliai eredetű, illetve katolikus szent neve.

A szlovének egyébként már a 8. században áttértek a keresztény hitre, és ennek hatására a 15. század végére a szláv, szlovén keresztneveiket elhagyták. A keresztségben héber, görög, latin és német eredetű neveket kaptak.

A 16. századi tridenti zsinat után a katolikus egyház csak a szentek egy meghatározott névjegyzéke szerint keresztelhetette meg az újszülötteket. A magyarországi szlovének anyakönyveiben ezek a nevek ismétlődnek latinul, majd 1842-től magyarul: *Nicolaus – Miklós, Adamus – Ádám, Josephus – József* stb. Az anyakönyveket magyarul vezették ugyan, de a gyakorlatban az anyakönyvezés anyanyelven folyt, mivel a megjegyzés rovatban mindig szerepel a mondat: „anyanyelven megmagyaráztatott”.

A felsőszölnöki „Keresztelték Jegyző Könyvében” 1828 és 1932 között például 16 különböző név ismétlődött a 30-40 újszülöttnél. A legkedveltebb női nevek voltak: *Mária, Anna, Katalin, Zsuzsanna, Teréz, Marianna*. A férfiaknál pedig: *József, Mátyás, Ferenc, István, János*. A ritka nevek közé tartoztak: *Judit, Apollónia, Rozália, Julianna, Erzsébet*, illetve *György, Imre, László, Lőrinc, Mihály, András, Pál, Lajos*.²⁹ A 19. század végén színesíti a névsort a *Krisztina, Karolina, Ilona, Antónia, Irma*, illetve az *Alajos, Ágoston, Károly, Vendel, Antal, Iván* stb.³⁰ Az 1940–60-as évekre is még a hagyományokhoz való ragaszkodás jellemzi a névadást. Ritka neveknek számítanak a *Gizella, Emilia, Valéria, Cecília, Vilma, Helga, Hilda, Jolán, Irma*, illetve a *Vilmos, Tamás, Tibor, Péter, Béla*.³¹ 1980-ban még mindig a *Mária* és a *József* voltak a leggyakoribb nevek. Egyedinek számított a *Beatrix, Bernadett, Renáta*, illetve az *Adrián, Donát, Nándor, Viktor*.³²

Az anyakönyvbe bejegyzett hivatalos neveket a mindennapi életben nem használják, csak azok helyi szlovén megfelelőjét. A *Mária Marija* változata a magyarországi szlovéneknél csak Szűz Mária megnevezéseként fordul elő! Közönséges halandó népi változatait viselheti

²⁸ *Szent-Gothárd*, 1898/25. sz.

²⁹ *Extractus Matricularis Parochias Cath. Felső Szölnökiensis in Cottn Castri-ferrei Ab Anno 1828 uique 1832. VaML.*

³⁰ VaML.

³¹ VaML Felsőszölnök Születési Anyakönyvei, 53 (1930–1966).

³² Kozar-Mukič 1988.

csak: *Micka, Mici, Micika, Meca, Marca, Marička* stb. A legelterjedtebb nevek magyarországi szlovén változatai: *Anna – Ana, Ančka, Anika, Anuška; Veronika – Varonika; Teréz – Trejza, Rejza, Rejska; Júlia – Gyula; Katalin – Kata; illetve József – Gyauži, Ferenc – Francek, István – Štejvek, Števi; Ágoston – Gusli, Antal – Anton, Toni; Vendel – Vendi, János – Gyancsi, Károly – Kari, Lőrinc – Lorenc, György – Gyüra, Mátyás – Maucek* stb. A hagyományos személynevek a mai napig nem asszimilálódtak! A vezetéknevek is szlovének, egyesek megtalálhatók már a 17. századi urbáriumokban is (pl. Felsőszölnök 1627).³³ A vezetéknevek magyarosítása nem jellemző a magyarországi szlovénekre, mivel nem töltöttek be olyan állásokat, amelyekhez erre szükség lett volna.

Mivel a Szentgotthárd környéki szlovének homogén, zárt településeken élnek, sok az azonos nevű személy. Ezért úgynevezett háznéven ismerik, szólítják egymást. Ezek a háznevek hivatalos iratokban is felbukkannak (pl. urbáriumokban, Kossics József plébános névsorában az egyházi adót fizetőkről stb.) Az egyes házak, illetve családok minden szlovén faluban háznevet viselnek. Házasságkötés után a férjet és a feleséget továbbra is a saját háznevén ismerik, illetve idővel annak a házneve válik általánossá, akinek a házában laknak. A gyerekek annak a háznak a háznevét öröklik, amelyben felnőnek. Abban az esetben is, ha az nem az apa, hanem az anya háza. A háznevet a család kihalásával a nem rokon család is öröklí. A szórványtelepülések házai házcsoportokat alkottak, amelyek ma már csak Felsőszölnökön maradtak fenn. Ezeknek szintén van nevük. A házcsoportok többsége a birtok első tulajdonosának a nevét viseli, lakói eredetileg rokonok voltak. Ha ez a család kihalt, vagy a rokon családok száma csökken, a házcsoport annak a családnak a nevét veszi át, melynek több háza van ott.

Felsőszölnökön a legelterjedtebb vezetéknev a Bajzek, amelyhez 14 háznév tartozik. A legtöbb Bajzek a Čemešterin (céhmester) házból származik. Ezt követik a Bazékin házbeliek, s Bajzekok a Sabauski, Ovčarski, Tošini, Incekovi, Kaucini, Bakini, Lonkini, Doričnjekovi, Burski, Špakini, Gyagarski és Štejvekini család házából származó. 1980-ban 81 személy viselte a Bajzek nevet Felsőszölnökön.³⁴ A háznevek keresztnévből, foglalkozásnévből, jellemző tulajdonságból, természeti adottságból, illetve, a legtöbb esetben, tulajdonnévből jöttek létre.

Mindenkinek van még egy harmadik, egy ragadványneve. A ragadványnevet valamilyen tulajdonság alapján kapják az emberek. E nevek

³³ MOL Batthyány család levéltára mikrofilmek. P. 1322. IV. A dobrai, rakicsáni, muraszombati, felsőlendvai, gerebeni, körmendi uradalmak, Torony, illetve az ezekhez tartozó egyes községek urbáriumai. Filmtár, 4332. doboz.

³⁴ Kozar-Mukič 1988.

lehetnek becézők, nevetségesek vagy sértők. Az utóbbiakat csak a megnevezett távollétében használják. Ragadványnév például a Turba (táska), Žepka (zseb), Žuna (harkály) stb.

A Vas megyei szlovén falvak temetőiben az 1960-as évekig többnyire szlovén feliratúak a síremlékek. Az „Itt nyugszik...” – „Eti pocsiva” kezdő formula az 1970-es évek után csak ritkán fordul elő. A „Nyugodjon békében” – „Naj pocsiva vu meri” befejező formula még az 1980-as évek végén is felbukkan. Az Amerikába kivándoroltak szüleiknek állítottak síremléket, ami a feliratból is kiderül: „Posztavo szin Márkánar FRÁNC” (Állította amerikás fia Ferenc – Felsőszölnök, 1950). Rábatótfaluban: „Eiti pocsiva vu meri Bozsem / Bedics Alajos / mrau je 1919 léta majusz 12 / 62 liet sztar / Ta szpomin je posztavila ete krizs / Szvojm lüblenomi Ocsi v Amerika / sztojecsza csi: Terezia / Boug njemi daj vecsen pocsinek” (Itt nyugszik Istenben boldogult / Bedics Alajos / meghalt 1919. május 12-én / 62 éves korában. / Ezt a keresztet emlékül állította / szeretett apjának Amerikában élő / lánya: Terézia. / Isten adjon örök nyugodalmat neki).³⁵

A két világháború között a sírfeliratok magyarra változtak, ma már ritka a szlovén nyelvű. Ebben a folyamatban nyelvi asszimiláció egyértelmű megnyilvánulását láthatjuk.

5. NYELVHASZNÁLAT

5.1. Anyanyelv

A történeti Vas és Zala megye területén, a Rába és a Mura folyók által határolt terület falvaiban élő nem magyar lakosság – archaikus nyelve miatt – úgy Magyarország, mint Szlovénia lakossága többségének a szemében egzotikus kuriózumnak számított és számít. Szlovénia kétmillió lakosának anyanyelve még ma sem az az irodalmi szlovén nyelv, amelyet a 16. században Primož Trubar alkotott meg. Az egyes emberek anyanyelve, a családi, rokoni és szomszédi kommunikáció nyelve az adott tájegység, vidék, település nyelvjárása. A nyelvészek nyolc fő nyelvjárási csoportot különböztetnek meg, azon belül pedig 45 változatát a szlovén nyelvjárásnak.

A Rába és a Mura között élők által beszélt nyelv az úgynevezett pannon csoportba tartozik. A trianoni határ által kettéválasztott Rába-vidéki és Mura-vidéki, illetve Murántúli szlovének azonos nyelvjárást beszélnek. A különbség csak az, hogy azokat a szavakat, amelyeket a 16.

³⁵ Kozár 2003.

századi nyelv nem ismer, a murántúliak a szlovén irodalmi nyelvből, a Rába-vidékiek a magyar nyelvből kölcsönözték. Az utóbbiak az irodalmi szlovén kifejezéseket a második világháború előtt lelkészeiktől, újságokból és könyvekből ismerték meg. A második világháború után kezdték a szlovén irodalmi nyelvet az iskolában tanítani. Később a szomszédos szlovéniai rádió- és tévéadások, kultúrcsoportok kölcsönös vendégszereplése révén gazdagíthatták nyelvjárásukat szlovén irodalmi kifejezésekkel.

5.2. AZ ANYANYELV OKTATÁSA

A kiegyezés előtt az evangélikus és katolikus egyházi iskolákban a magyarországi szlovén lelkészek által anyanyelven írt olvasókönyvekből tanultak a gyerekek.³⁶

Magyarországon 1868-ban vezették be a kötelező kilencosztályos elemi népiskolai oktatást. Az erről szóló 1868-as XXXVIII. sz. törvény többek között azt is előírta, hogy minden iskolában anyanyelven folyjék az oktatás. A Szentgotthárd környéki elemi iskolákban néhány évig anyanyelven tanítottak. A 19. század végétől azonban fokozatosan átváltottak a magyar nyelvre. Az 1905/6-os tanévben már minden elemi iskola magyar tannyelvű volt.³⁷ A felsőszölnöki iskola 1874. évi órarendje is arról tanúskodik, hogy a gyerekek magyar nyelven tanultak. Heti fél órában volt „Olvasás és közben az anyanyelvből oktatás”³⁸ A rábatótfalui római katolikus elemi népiskolát 1881-ben alapították.³⁹

A trianoni békeszerződésben kimondták, hogy az iskolákban a nemzetiségeknek joguk van anyanyelvük tanulására. Nem tették viszont kötelezővé, hogy a többi tantárgyat is anyanyelven oktassák. A Szentgotthárd környéki szlovén községekben az anyanyelvi órákon a „Vend-szlovenszka kniga cstenjá... – Olvasókönyv a vend-szlovén tannyelvű népiskolák... számára” című tankönyvet használták.⁴⁰

³⁶ Abecedarium szlowenszko, za drobno detzo, von szpüscheno. V-leti MDCCXXXV. (Szlovén ábécéskönyv az apró gyerekek számára. 1715, evangélikus), Küzmics Miklós: ABC kni'sicza na národni soul haszek. ABC könyvetske a' nemzeti iskoláknak hasznokra. V-Büdiní, Stampana z-králeszkimi visnye soule pizskmi. 1790 (az első kétnyelvű tankönyv az első szlovén–magyar szótárral).

³⁷ Kóvágó 1964; Kokolj 1977.

³⁸ Kemény G. 1964; Kokolj–Horvat 1977, 252.

³⁹ Majcán 1981; Kokolj–Horvat 1977, 559.

⁴⁰ Vend-szlovenszka kniga cstenjá za I., II., i III. zlocs národne sole – Olvasókönyv a vend szlovén tannyelvű népiskolák I., II. és III. osztálya számára. Budapest, 1939, Szent István Társulat kiadása.

Magyarországon közvetlenül 1945 után több rendelet is megjelent a nemzetiségi oktatásról.⁴¹ Ezek fogadtatásáról a délszláv lakosság körében hetilapjuk így tudósított:⁴²

„Az iskolák megalakítása nem alapulhat statisztikai adatokon, még kevésbé az idei népszámlálási adatok alapján, mivel a nép nem mindenütt ismer-te el anyanyelvét... az emberek félnek, hogyha kívánságuknak hangot ad-nak, akkor most vagy később kitelepítik őket (ti. Jugoszláviába)... A szülők nem ismerik az anyanyelven szerzett ismeretek előnyeit... A szabad elha-tározáshoz hiányzik a megfelelő nemzeti öntudat.”

A Baján 1946. május 19-én megtartott I. Délszláv Kongresszus hatá-rozatában az oktatással is foglalkozott:⁴³

„Követeljük, hogy minden helységben, ahol nemzetiségiek élnek, nyissa-nak állami iskolákat – általános és középiskolákat, szakmunkás- és tanító-képzőket – melyekben anyanyelven tanítanak (horvát, szerb és szlovén), s a magyar nyelvet tantárgyként tanítják.”

A Magyar Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium 1946-ban és 1947-ben három hónapos tanítói tanfolyamot szervezett a délszláv nemzetisé-gek részére Pécssett.⁴⁴ A tanfolyamon nyolc Szentgotthárd környéki szlo-vén is részt vett (volt közöttük felsőszölnöki és rábatótfalui is). A budape-s-ti Apáczai Csere János Tanárképző Főiskolán 1955-ben végeztek első ízben szlovén általános iskolai tanárok. Még abban az évben tanítani kezdtek Felsőszölnökön, Rábatótfaluban, Apátistvánfalván, Orfaluban, Balázsfalván és Kétyvölgyön. A szlovén pedagógusok többsége a szombat-helyi Tanító-, illetve Tanárképző Főiskolán szerezte diplomáját, ahol az 1968/69-es tanévben vezették be a szlovén nyelv oktatását. Szlovéniában, a Lubljana-i Egyetemen 1973 óta tanulnak a magyarországi szlovének.

A szlovén irodalmi nyelvet a Szentgotthárd környéki iskolákban ide-gen nyelvként oktatják. Az oktatás nem túl nagy sikerének oka, hogy a beszélt nyelv egy archaikus nyelvjárás, az irodalmi nyelv oktatása nem ennek az ismeretére épül. Az 1970-es évekig a gyerekek még beszéltek a helyi nyelvjárást, később már magyarul tanultak meg először. A csa-ládban csak hallják a nyelvet (nyelvjárást), az óvodában, iskolában pe-dig az irodalmi nyelvet tanulják. A kettő közötti összefüggésre nem hívják fel a tanárok a figyelmet, az anyanyelvi oktatás nem a beszélt nyelvből indul ki. A 2005/2006-os tanévben Felsőszölnökön bevezet-

⁴¹ *Köznevelés*, 1945, 4, 10; 1946, 3, 6.

⁴² Kroz Hrvatsko Gradište. *Naše novine*, 1946/3, 1.

⁴³ *Sloboda*, 29. V. 1946.

⁴⁴ Mandić 1979.

ték a kétnyelvű oktatást az első osztályban. Igazi kétnyelvűségről azonban csak akkor beszélhetünk, ha a szlovén és a magyar nyelvet a tanórán kívül is egyenrangúan tudják használni majd a gyerekek. (Az első kétnyelvű tankönyvet egyébként Küzmics Miklós állította össze, illetve fordított le egy magyar könyvet vasi szlovén nyelvjárássra, 1790-ben. A könyvben bal oldalon volt a szlovén szöveg, jobb oldalon a magyar. Ezzel is az anyanyelv fontosságát hangsúlyozva ki.)

5.3. A magyar nyelv önkéntes és kényszerű elsajátítása

A 18. század végén a felsőlendvai uradalomhoz tartozó Kroplivnyak falu jobbágyai a 9 pontra adott feleleteket összeírónak arról panaszkodtak, hogy „Az sovány földre nézve [...] más Vármegyékbe járunk cséplésre és aratásra, így keressük kenyerünk”.⁴⁵ Feltételezzük, hogy a magyarországi szlovéneket az idénymunka kényszerítette arra, hogy elkezdjenek magyarul beszélni – már a 18. század végén. Több 19. század eleji levéltári adat és publikáció is ezt tanúsítja.

A puconci evangélikus tanító, Lülük István, kéziratos kétnyelvű tankönyvében (1833) utal arra, hogy a 19. század elején Vas megyében a szlovének nemzetiségileg homogén falvakban éltek. Ezért nehézséget okozott számukra a magyar nyelv elsajátítása. Somogy megyében viszont egyes nemzetiségű falvakban laktak, és kétnyelvűek voltak. Somogyba is jártak idénymunkára a vasi szlovének. Az ottani szlovének „tsak nem minden nap” hallották magyar szomszédjaikat magyarul beszélni. A vasi szlovének pedig csak akkor hallották ezt a nyelvet, amikor Somogyba „magoknak kenyeret keresni” mentek.

Lülük tankönyvét „a magyar nyelv kiterjesztése végett” írta, de ennek inkább negatív oldalait mutatta be. A magyar nyelv tudásának egyetlen előnyét abban látta, hogy könnyebben kapott idénymunkát a magyarok közt az, aki beszélte nyelvüket: „oly rövid idő alatt a Magyar nyelvből anyit tanultunk is, hogy az aratásra-kaszálásra vagy tséplésre a Magyarok közé, már vigabban lemehetünk.”⁴⁶

A magyar nyelv tanításáról és használatáról Magyarországon először az 1792. évi VII. törvénycikk rendelkezik.⁴⁷ Vas megyében közel 35

⁴⁵ M. Kozár 1993.

⁴⁶ Ta véлке ABC ali Solszka-Vcsenyá v-zgovárjanyi vu Plemenitom Vas Vármegyövi sztojčesim Szlovenom na vörazsirjávanye vogrszkoga jezika zgotovljena po Lülük Stevani – A' nagy ABC vagy Oskolai-oktatások beszélgetésben. A' Tekintetes Nemes Vas Vármegyében létező Vendusok számára magyar nyelv kiterjesztése végett készítette Lülük István [1833]. 179, 203, vö. M. Kozár 1990.

⁴⁷ Magyar Törvénytár, 1901.

évig nem sikerült a rendelkezésnek érvényt szerezni. A vármegye közgyűlése 1826-ban sürgette a német és a szlovén járások fő- és alszolgabíróit, hogy küldjék be tiszti tudósításaikat „a hazai nyelv gyarapítására és elterjedésére” vonatkozó rendelet fogantatásáról.⁴⁸ Az 1826. november 6-ai közgyűlésen tíztagú választmány alakult „a magyar nyelv elterjesztésére”. A közgyűlés javasolta, nyújtsanak be kérelmet a Helytartótanácsához, hogy az „alsóbb és falusi iskolákban szükséges magyar–német, magyar–tót és magyar–horvát” tankönyveket jutányos áron kinyomtathassák a budai egyetemi nyomdában.⁴⁹ Az 1831. április 8-ai közgyűlésen a főjegyző jelentette, hogy a tót és horvát gyermekek magyarul tanítására szolgáló könyveket már kinyomtatták.⁵⁰ A szlovén iskolák számára Kossics József felsőszőlőki plébános fordította le Szalay Imre magyar nyelvtanát. A magyar–szlovén szótárral megtöltött tankönyvét 1833-ban a megye költségén Grazban nyomtatták ki.⁵¹

A könyvvel nem az asszimiláció volt a szándéka, hanem a gyér magyarországi szlovén értelmiségi réteg gyarapítása. A korabeli magyar törvények értelmében ugyanis értelmiségi foglalkozást (tanító, jegyző, kántor, pap stb.) csak az tölthetett be, aki tudott magyarul.

Az előszóban a honatyák határozataira (1791–1827) és a Vas vármegyei 1826. évi felhívásra hivatkozik a magyar nyelv tanulásának szükségességével kapcsolatban. Magyarországot Babelhez hasonlítja, ahol a sok nemzetiség sok nyelvet beszél, s azért, hogy megértsék egymást és művelődhessenek, a magyar nyelvet kell megtanulniuk. Kossics szerint a szlovének anyanyelvükkel „nem lehetnek sem okosak, sem gazdagok”. A magyar nyelv tanulásának legsikeresebb elsajátítását a csergyerek módszerében látta. Egy évre cserélhetnének a szlovén és a magyar családok gyerekeket. Így a szlovének is lehetnének „bírók, hajdúk, szolgák”, mert a hatalom képviselői szót érthetnének velük.

Az anyanyelven írt tankönyveket 1860-ban váltották fel a magyar nyelvű tankönyvek. A kiegyezés (1867) után az Osztrák–Magyar Monarchia magyar részében magyar lett a hivatalos nyelv. A szlovén nyelvet a Rába és a Mura közötti vidéken azontúl csak a családban és a templomban használhatták.

1893-ban Muraszombatban megalakult a Vendvidéki Magyar Közművelődési Egyesület. Szentgotthárdon pedig szeptember 14-én megkezdődött a tanítás a szentgotthárdi állami gimnáziumban. Az egyesületet és a gimnáziumot magyarosítási szándékkal alapították.

⁴⁸ VaML Vas vármegye nemesi közgyűlésének jegyzőkönyve (továbbiakban: Mkj) 695/1826. sz.

⁴⁹ VaML Mkj 1740/1826. sz.

⁵⁰ VaML Mkj 584/1831. sz.

⁵¹ Kossics 1833.

Az 1970-es évektől viszont szlovén szakkör, majd tagozat működött itt, az 1990-es évektől érettségizni is lehet szlovén nyelvből ebben a gimnáziumban.

5.4. Az anyanyelv használatának alakulása a homogén, illetve a heterogén házasságok függvényében

A szlovén anyanyelv az etnokulturális információk átadásának instrumentuma bizonyos területeken szinte napjainkig. A szájhagyomány útján megőrzött népdalokat csak anyanyelven lehet átadni. A ma énekelt szlovén népdalok között találunk 16. századiakat is. A szlovén népi imák között is vannak olyanok, amelyek szájhagyomány útján vagy kéziratos formában maradtak fenn évszázadokig. Egyesek belekerültek a nyelvjárásban nyomtatott imakönyvekbe is. Küzmic Miklós 18. századi imakönyvét az idősebbek ma is használják.

Felsőszölnökön és Rábatótfaluban a lakosság többsége szlovén nemzetiségű, és használja is anyanyelvét, illetve kétnyelvű. A kevés számú betelepült magyar miatt nem nevezhetők a községek vegyes lakosságú településnek, hanem többségében szlovének lakta településnek. Több a homogén (szlovén férj és szlovén feleség), mint a vegyes házasság. Ennek ellenére jellemző rájuk, hogy az eredeti anyanyelv és a magyar nyelv kettős kötődésében élnek. Szombathelyen a 80 ezer lakos többsége magyar, élnek itt még németek, horvátok, romák és szlovének. Legkisebb létszámú a szlovén lakosság. Az első generáció még kétnyelvű, kettős identitású, a második már csak magyarul beszél, de érdeklődik elődei kultúrája iránt.

Felsőszölnöknek a 2001. évi népszámláláskor 682 lakosa volt. A településen általában mindkét nyelvet (szlovén és magyar) használják a templomban, az önkormányzaton és az iskolában. A kisebbségi önkormányzatban a szlovén, az orvosnál a magyar nyelv használata a jellemző.⁵²

Az adatfelvétel évében (2002) a 414 házszámból 218 házszám alatt laktak, a többi üres ház vagy telek volt. A 218 családból 13 volt magyar,

⁵² Vö. Kozár 2005.

Az MTA Etnikai-Nemzeti Kisebbségkutató Intézete kezdeményezésére és támogatásával ötfős kutatócsoportot hoztunk létre a következő összetételben: a településen született három értelmiségi, a falu nemzetiségi viszonyait alaposan ismerő lakos, egy helyi magyar értelmiségi és a kutatási projektet vezető kutató. A kutatás alapegysége a (teljes vagy csonka) család/háztartás volt. A kérdőív kitöltése a házszámnyilvántartás segítségével készült. A homogén magyar családokat nem kutattuk. Csak a szlovén és vegyes házasságú családokat vettük számba a házszámok növekvő sorrendjében. A kérdőív első három kérdése a településre vonatkozott. A 4–20. kérdésre a válaszokat házszámoként külön-külön „Kitöltési lapokra” írtuk.

15 szlovén–magyar és 190 család volt homogén, amelyben a házastársak mindketten szlovén származásúak voltak.

A vegyes házasság jellemzőbb a második generációra, de azon belül csak 12%-a a homogén és egyedülálló homogén (özvegy szlovén) családok számának.

A heterogén házasságoknál nagyobbraest a férj magyar, csak háromban a feleség. Egymás között a házastársak magyarul beszélnek, s gyermekeikkel is. A szlovén fél a családon kívül használja a szlovén nyelvet is. Családon belül leginkább akkor használják a szlovén nyelvet, ha az háromgenerációs. A 218 család közül 92-ben nincs házastárs, 89-ben a házastársak egymással szlovén nyelven beszélnek, 14-ben magyarul, 10-ben szlovénül és magyarul, egyben szlovénül és németül.

A 218 családból 79 gyermektelen. A gyermekes családok közül 63-ban a szülők gyermekeikkel szlovénül beszélnek, 47-ben szlovénül és magyarul, 29-ben pedig magyarul. A 218 családból 190-ben nincs unoka. A nagyszülők az unokákkal 14 családban szlovénül és magyarul beszélnek. Hat-hat családban pedig csak szlovénül, illetve csak magyarul.

A háromgenerációs családokban a szülők a gyerekekkel 14 családban beszélnek szlovénül és magyarul, 8 családban magyarul és négyben szlovénül. A családon kívül a családok többsége kétnyelvű, egyformán használják a szlovén és a magyar nyelvet 187 család tagjai. Csak a szlovént 16, csak a magyart 14 család használja a családon kívül. Egy család a szlovén és a német nyelvet beszéli családon kívül (Ausztriában dolgoznak, és többnyire ott is élnek). A családon kívül a szlovén nyelvet rendszeresen használja 190 család, 12 alkalmilag, és 16 nem használja családon kívül.

A 218 család közül 14 olyan család van, amelyiknek valamelyik tagja énekkaros, 17 családból járnak táncsoportba, 1 családban van zenész, és egy családból járnak színjátszó csoportba. Nyugdíjas klubba két családból járnak. Egyházi énekkarba pedig hétből. A kisebbségi önkormányzat tagjai négy családból származnak.

Az anyaországgal 120 családnak van rokoni, 24-nek baráti és 28-nak szakmai kapcsolata. A kapcsolat nélküli családok száma 46. A kultúr-csoportok tagjai és az értelmiségiek kötődnek az anyaországhoz is. Így róluk elmondhatjuk, hogy hármas kötődésűek.

A 218-ból 62 család segíti a kisebbségi önkormányzat munkáját.

A 218 családból 105-ben (48%) a családtagok tanulták a szlovén nyelvet valamelyik oktatási intézményben. Nem tanulták 25 családban (11%), és nem volt rá lehetőségük 84 családban (38%). Egy fő nem járt se óvodába, se iskolába, három főről nincs adatunk. A gyerekek közül iskolában és óvodában tanulják a szlovén nyelvet 130 családban, hétben nem, egyről nem tudjuk, és 79 családban nincsenek ilyen korú

gyerekek. Az unokák közül iskolában és óvodában tanulja a szlovén nyelvet a gyerek 20 családban, háromban nem, négyben még fiatalabban az unokák, és 189 családban nincsenek unokák.

Az otthoni nyelvhasználat a házaspárok között gyermekeikkel, illetve felmenőikkel függ attól, hogy a házasság homogén vagy heterogén. A homogén házasságokban, elsősorban ott, ahol nagyszülőkkel élnek, gyakrabban használják a szlovén nyelvet. Az otthonon kívüli nyelvhasználatra is ez vonatkozik.

Az iskolai végzettség nincs hatással a nyelvhasználatra, a korosztály szerinti megoszlás viszont igen. Az első generáció még rendszeresen használja a szlovén nyelvet otthon és otthonán kívül.

A kisebbségi önkormányzati tagság és kulturális egyesületben való részvétel ösztönzőleg hat a második és a harmadik generáció nyelvhasználatára, illetve identitásának megőrzésére.

5.5. Változások az anyanyelv értékelésében

Szlovénia önállóságának nemzetközi elismerése után a magyar és a szlovén kormány 1992-ben aláírt egy „Egyezményt a Magyar Köztársaságban élő szlovén nemzeti kisebbség és a Szlovén Köztársaságban élő magyar nemzeti közösség külön jogainak biztosításáról”. Az egyezmény mindkét országot kötelezi arra, hogy gondoskodjék a két nemzetiség identitásának megőrzéséről, anyanyelvi oktatásáról, kulturális tevékenységéről, tájékoztatásáról. Támogatja a kisebbségek és anyaországuk kapcsolatát.

Az egyezmény, mint a kisebbségek helyzetét rendező jogi irat, egyedülálló egész Európában. A 4. cikkely kimondja, hogy a kisebbség számára biztosítják a saját nyelv magán- és közéletben való használatát az anyakönyvezésnél, a földrajzi nevek és nyilvános feliratok vonatkozásában, a helyi önkormányzatok szerveiben, az írásos és a szóbeli kommunikációban, a közigazgatási és igazságügyi szervek előtt, valamint egyéb közintézményekben.

Az elmúlt 13 év pozitív változásai mellett vannak még hiányosságok. Nem valósult meg a kétnyelvűség a közigazgatásban, igazságszolgáltatásban és oktatásban. A magyarországi szlovéneknek nincs parlamenti képviselőjük, a szlovéniai magyaroknak viszont van. Marko Sotlar szlovén főkonzul szerint a kétnyelvűség „nem csupán az identitás alappillére, hanem gazdasági tényező is”. A kisebbségekre hivatkozva a Szentgotthárdi Kistérség uniós támogatásokat kaphatna.⁵³

⁵³ Németh 2005.

„Az itt élő szlovéneknél még nem oldódott fel az a görcs, ami az elmúlt rendszerben elnyomta bennük a nemzetiségi tudatukat. Gondoljunk bele, mekkora lelki teher egy gyermeknek, amikor az iskolába kerülve elkezdődik a társadalomba való szocializálódása, és ekkor rádöbben, hogy ennek, a többségi társadalomnak nem ismeri a nyelvét. Megpróbál egyre többet tanulni, hogy minél nagyobb jártasságot szerezzen a számára idegen nyelv területén, mert ezt a szituációt úgy éli meg, hogy másságát rejtegetnie kell. Ez a görcs ma sem oldódott fel teljesen, s ehhez a magyar államnak sokkal nagyobb támogatást kell adnia. Szlovéniában ezt úgy fogalmazzák meg, hogy a kisebbséget külön jogokkal kell ellátni, mert tőlük a nemzetiségi és a többségi társadalmi lét együttesen külön erőfeszítéseket követel.”

Az 1994 utáni időszakban az Országos Szlovén Önkormányzat, a Szlovén Szövetség, valamint a 11 településen működő szlovén kisebbségi önkormányzat és a szlovén egyesületek azok a szervezetek, melyek ma Magyarországon munkálkodnak az anyanyelv-ápolás, a kisebbségi kultúra és az identitás megőrzése érdekében. Biztosítják a szlovének számára, hogy aktívan részt vehessenek a közéletben, és az őket érintő fontos gazdasági, kulturális és politikai kérdésekben ne nélkülük döntsenek róluk.

Az Európai Unióba való belépés óta a Felsőszölnök–Martinje határátkelőt nemzetközivé minősítették. 2004-től hétfőnként autóbuszjárat közlekedik Szentgotthárd és Muraszombat között, amely Szombat helyről indul. A rábatótfaluiak Szentgotthárdon, a felsőszölnökiek helyben szállhatnak fel. Megnyílt a Kétyölgy–Čepinci határátkelő, ezzel a vidék déli települései is közvetlenebb kapcsolatba kerültek a határ túloldalán élő rokonaikkal, szomszédaikkal, velük egy nyelvet beszélőkkel. Ez anyanyelvük, identitásuk megőrzése szempontjából rendkívül fontos. Ezen a határátkelőhelyen a szlovén autóbusz közlekedik Moravske Toplice (gyógyfürdő)–Muraszombat és Szentgotthárd között kéthetenként.

Felsőszölnökön 2001 óta ismét van szlovén plébános, aki szlovén nemzetiségű, a szomszédos Szakonyfaluból származik. A mise első fele magyar nyelvű (magyar énekekkel és imákkal), a második fele szlovén nyelvű (szlovén énekekkel és imákkal). A temetési szertartás, sajnos, magyar nyelvű. A család külön kérésére énekelnek csak régi szlovén búcsúztatókat. A miatyánkot és a rózsafüzért viszont mind a misén, mind a temetésen szlovénül mondják. 2005. november 14-én egy idős néni temetésére a helyi önkéntes tűzoltókat kérték fel, mivel a szentgotthárdi temetkezési vállalat aznap nem ért rá. Így, hosszú idő után, ismét „majdnem hagyományosnak” mondható volt a temetés. A gyertyalámpásvivők között ott volt a falu polgármestere (egyben tűzoltóparancsnok). A koporsót az egyesület fiatal tagjai vitték. Gyakorlatuk ebben nincs, mivel ez a szokás már kihaltak mond-

ható. De szerencsére kondíciójuk van, mivel a helyi szlovén táncsoportban táncolnak.

A lakosság többségénél a szlovén anyanyelv értékelésében még nem következtek be pozitív változások. Ismeretével a magyarországi szlovének legfeljebb valamelyik kultúrcsoportban szerepelhetnek és kirándulhatnak Szlovéniába. Megélni nem tudnak anyanyelvtudásukkal. Az anyanyelv használatára, a nemzetiségi öntudatra tehát nagy hatással van a gazdasági helyzet. Amíg a magyarországi szlovéneknek nem lesznek közvetlen gazdasági kapcsolataik is Szlovéniával, amíg nem lesz anyanyelvük „kenyérkereső nyelv”, addig nemzetiségi öntudatuk, identitásuk is alacsony szinten marad.

Pozitív változást hozhat a két államfő legutóbbi találkozója. Sólyom László köztársasági elnök 2005. november 16-án Szentgotthárdra, Felsőszölnökre és Lendvára látogatott. Lendván találkozott Janez Drnovšek szlovén köztársasági elnökkel is. A két államfő fővédnökséget vállalt a magyarországi szlovének és a szlovéniai magyarok felett. Sólyom László szerint „a szlovénséghez hasonló kis nemzetiségeket pátyolgatni kell. Szükség van pozitív diszkriminációra... Csak úgy lehet a kisebbségek asszimilációját megakadályozni, ha biztosítják létükhöz a feltételeket.” A találkozón a magyar köztársasági elnök bejelentette, hogy a gazdaság élénkítésére szlovén–magyar üzleti tanácsot hoznak létre, amelynek feladata a vállalkozások segítése lesz. Létesül egy szlovén–magyar fórum is az értelmiség számára, a fejlődés, a nemzetiség fenntartása érdekében. Janez Drnovšek szlovén köztársasági elnök szerint „a magyar félnek konkrét lépéseket kell tenni az asszimiláció megállításáért”. Így például a fejkvóta helyett oda kell adni a teljes összeget, ami az iskolák fenntartásához kell.⁵⁴

6. Etnikai konfliktusok

A nyelvhasználat miatt a szlovén kisebbség és a magyar többség között keletkezett etnikai konfliktusokról már a 19. század elejéről van adatunk. A konfliktust a helytörténetíró a honfoglalás idejéből eredezteti. A 10. században a honfoglaló magyarok a nyugati határvédő sávba szorították a szlovéneket, s magyar öröket telepítettek az Őrségbe. Nemes-Népi Zakál György a 19. század elején (1818) e történeti eseményre vezeti vissza az őrségi emberek előítéletét a szomszédos szlovénekkel szemben, mely szerint a „tót nem ember, kása nem étel”, „Kukuk! kaka Tót! csetse Magyar! Kaka Tót!” Nemes-Népi Zakál György sze-

⁵⁴ *Vasi Szemle*, 2005.

rint az őrsegi elítélés a szlovénekkal szemben abból fakad, hogy a 19. század elején még erős volt nemzeti öntudatuk, és ellenálltak a magyarosításnak.⁵⁵

„A Korona alatti Nemzetek között egy Sem olly meg átolkodott a’ maga nyelve es Természete mellett mint a’ Tót, a’ki Magyar Korona alatt lévén, vagy Soha nem is tanullya meg a’ Magyar nyelvet, vagy ha tud is Magyarul, nem szóll, mig nem fenyegettek.”

Az ellenállás száz év múlva sem gyengült. A katolikus szlovének ragaszkodtak anyanyelvükhöz, magyar nyelvű misén a nép szlovénül imádkozott. A Vendvidéki Magyar Közművelődési Egyesület lapja, a *Muraszombat és vidéke* 1912-ben arról tudósított, hogy a katolikus templom felszentelése alkalmából tartott szertartásokon a nép nem imádkozott magyarul, pedig Muraszombatot már magyar városnak tartották.⁵⁶

„A szent szertartások közben többször voltak imák. Ezeket az imákat minden esetben vendül mondta el az előimádkozó pap, s egyetlenegyszer sem történt meg, hogy az Úr imája magyarul hangzott volna... a szent szertartásnak az a része, amelyben a nép is részt vehet egy-egy imádság elmondásával, teljesen vend! [...] Ez a nagy magyarság annyira megy, hogy még egy miatyánkot sem tudnak elmondani! Avagy tudnak, de nem akarnak?!”

1946. március 18–23-a között összeírták az országban élő nemzetiségi lakosokat. A Szentgotthárd környéki szlovének magyar nemzetiségűnek, de szlovén anyanyelvűnek vallották magukat. Szülőföldjükhöz ragaszkodva, félve a kitelepítéstől, döntöttek a kettős identitás mellett. A Szabad Népből megjelent hírek is hatással voltak erre a döntésre.⁵⁷

Ha valaki szlovénnek vallja magát, akkor számolni kell neki a kényszerkitektelepítéssel, átadják őket a jugoszlávoknak [...] Ha magyarnak vallja magát, akkor végleges elmagyarosításnak néz elébe egész családja.

A magyarországi szlovéneknek a megélhetés mindig nagy gondot okozott. Az iparosítás előtt (és azzal párhuzamosan az 1980-as évekig) magyar nagybirtokokon és állami gazdaságokban keresték kenyerüket. Az 1960–1980-as években a szentgotthárdi ipari üzemekben tudtak elhelyezkedni. Magyar munkatársaik sokszor figyelmeztették őket, amikor anyanyelvüket használták: „magyar kenyeret eszel, beszélj magyarul”. Az 1990-es években sokan lettek munkanélküliek. Azóta

⁵⁵ Nemes-Népi Zakál 1818 (szerk. Vörös Ottó). Szombathely, 1985, 29–30.

⁵⁶ Ünnepe után. *Muraszombat és vidéke*, 1912. VIII. 4., 28. évf., 31. sz., 2–3.

⁵⁷ A magyar és jugoszláv nemzetiségi probléma. In *Szabad Nép*, 1946. január 21.

Ausztriába járnak (legálisan és illegálisan) dolgozni, ahol anyanyelvükkel nem érvényesülnek. Ezért gyerekeiket is inkább németre íratják az iskolában, mint szlovénre.

A „vendek nem szlovének” elmélet az 1990-es években, a rendszerváltás után bukkant fel újból, amikor ismét a politika figyelmének középpontjába kerültek a trianoni békeszerződés alapján Magyarországtól elcsatolt területek. Az ún. „vendkérdés” felélesztésének, magyar nyelven a „vend, Vendvidék” kifejezések használata a szlovén, Szlovén Rába-vidék kifejezések helyett negatívan hatott a Szentgotthárd környéki szlovének nemzetiségi öntudatára, és a fiatalabb generációknál az anyanyelv feladásához vezetett. Ez természetes önvédelmi reflexnek tekinthető. Az idősebb generáció is támogatta. Hátuk mögött az ötvenes évek kitelepítéseinek és a délszláv szomszédoknál az 1990-es években dúló testvérháborújának rémével inkább az asszimiláció felé hajlottak. Ehhez az asszimilációhoz a többségi nemzet a „vend, Vendvidék” kifejezések használatával is hozzájárulhat. A rendszerváltás óta nemcsak a média, a hivatalos szervek, de időnként tudományos publikációk is használják a kifejezéseket, ezzel kétségbe vonva a magyarországi szlovének identitását.

7. ASSZIMILÁCIÓ

A magyarországi szlovének (szlávok) asszimilációja már a letelepedést követően megkezdődött, amikor a magyarok a Kárpát-medencébe érkeztek. Az alsó-pannóniai szlávok nagy része már az Árpád-kor végére beolvadt a magyarságba. Kisebb részük a nyugati határvédő sáv (gyepűelve) területére szorult, s több mint egy évezrede folyamatosan együtt él a magyarsággal.⁵⁸ A mai Vas megyei szlovének e pannóniai szlávok, valamint egy 12. századi kolonizáció során idetelepített karantániai szlovének utódai.

A honfoglaló magyarok az asszimiláció során a Kárpát-medencében élő szlávoktól, köztük a szlovénektől megtanulták a földművelést, s eközben több mint 500 szláv/szlovén szót is átvettek tőlük. A magyarországi szlovének elsősorban az állami és egyházi szervezetre vonatkozó kifejezéseket vették át a magyar nyelvből, illetve annak betűkészletét, helyesírását.⁵⁹

Mária Terézia 1777-ben püspökséget alapított Szombathelyen. Az addig a győri és a zágrábi egyházmegyéhez tartozó, a Mura és a Rába

⁵⁸ Kristó 1994.

⁵⁹ Kniezsa 1942.

között élő szlovéneket ezzel egy egyházmegyében egyesítette. Az első szombathelyi püspök – Szily János (1777–1799) – a szlovén hívőket elsősorban azért karolta fel, hogy rekatolizálja őket, mivel többnyire még protestánsok voltak. Eszközként nem az asszimilációt választotta, hanem anyanyelvük ápolásának támogatását. Szily püspök ösztönzésére vezették be a szlovén nyelv oktatását a Rába és Mura közötti szlovének által lakott települések katolikus elemi iskoláiba. Szily Küzmic Miklós plébánost nevezte ki a szlovének esperesévé és tanfelügyelőjévé. Felkérte szlovén nyelvű tankönyvek írására, melyek az esperességhez (Tótsági kerület – Slovenska okroglina) tartozó katolikus iskolákban egészen 1868-ig kötelező tankönyvek voltak.⁶⁰

Az asszimilációra hatással lehetett a mostoha földrajzi környezet is, amely migrációra készítette a Szentgotthárd környékén élő szlovéneket. A más környezet a migrációban résztvevőket ösztönözte asszimilációra, ők pedig hazatérve családtagjaikat és a falubelieket.

A migráció (idénymunka) kényszeríttette őket először a magyar nyelv elsajátítására. Erre 19. század eleji adatok utalnak. Ekkor kezdődik a Vas megyei kisebbségek magyarosítása is először az egyház részéről. A 20. században (1948 után) „kulákként”, de tulajdonképpen szlovén nemzetiségük miatt megbízhatatlanságuk miatt internáltak embereket, családokat a Hortobágyra és környékbeli állami gazdaságokba. A politikai okokból kitelepítettek között önvédelmi reflexként jelentkezett az asszimiláció.

A magyarországi szlovének között sohasem volt jelentős értelmiségi réteg. Néhány pap és tanító próbált tenni valamit az asszimiláció ellen. Papjaik, kántortanítók, előljárók is többnyire a szlovének vagy horvátok közül kerültek ki.

Az asszimiláció ellen védte bizonyos mértékben a magyarországi szlovéneket, hogy településeik etnikailag homogének és zártak voltak szinte az 1989. évi rendszerváltásig. Zártságukhoz a „vasfüggöny” is hozzájárult.

7.1. A kivándorlás szerepe az asszimilációban

Magyarországon 1890 körül tetőzött az agrárválság. A monarchia területről százezrek vándoroltak Európa más országaiba és Amerikába. Vas vármegyéből 1899 és 1913 között 25 ezer személy távozott, legtöbb a szentgotthárdi járásból (6000 fő). A járás területén 1901-ben volt a leg-

⁶⁰ M. Kozár Mária 1999.

erősebb a kivándorlási láz, elsőnek a szlovén és német lakosságú Alsó-szlóvnokról indultak mintegy százan Amerikába.

A gyanafalvai (ma Jennersdorf Ausztriában) Határszéli Rendőrkapitányságon 1907-ben felvett jegyzőkönyv szerint egy illegálisan kivándorolni szándékozó csoport tagjai elhatározásuk okairól is vallottak:

„Én március 19-én jöttem haza Amerikából, hol 2 évet és három hónapot töltöttem el. Én már azzal a szándékkal jöttem haza, hogy ismét vissza megyek, csupán gyermekeimet akartam magammal kivinni... Én két és fél esztendő alatt Amerikában 2000 koronát tettem félre s ezt a falumban tudták s én is elmondottam.”

„Engem, illetve szüleimet biztatta, menjek ki vele Amerikába, mert ilyen leányoknak mint cselédeknek jó dolga van Amerikában.”

„...anyám és testvérem kinn vannak Amerikában.”

„Én férjem után megyek ki Amerikába. [Az ügynök] beszélt rá engem, hogy a »General Compagnie Transatlantiqueal« menjünk, mert mint mondá, ott jobb koszt van.”⁶¹

1910-ben öt és fél ezer „magyar királyságban született” szlovén anyanyelvű lakost tartottak nyilván az Amerikai Egyesült Államokban. A magyarországi szlovének többsége Pennsylvania államban, Chicagóban és Bethlehembben telepedett le. E két városban jelent meg saját újságjuk is – a *Szlobodne Rejcsi/Szabad Szavak* (1916–1920) és az *Amerikanszki Szlovenecsov Glász/Az amerikai szlovének hangja* (1921–1954).

Az első világháború leállította a tengerentúlra irányuló migrációt, majd 1920 után újabb fellendülés következett be, de módosultak az útirányok. Előtte főként az Amerikai Egyesült Államokba, utána Kanadába, Dél-Amerikába (Argentína, Uruguay, Brazília) indultak szerencsét próbálni a Vas megyeiek. Erről az útlevélkérelmek is tanúskodnak:

„Vőlegényemmel, a jelenleg Argentínában tartózkodó... itthonléte alatt benső szerelmi viszonyt folytattam, amely viszonynak Apátistvánfalván született... nevű törvénytelen fiam személyében gyümölcse is lett. Minthogy vőlegényem szülei házasságunkat ellenezték, ez kivándorolt Argentínába, hogy ott megélhetést keresve az én és gyermekem jövőjét biztosítsa.

Vőlegényem erkölcsi kötelezettségéről a messze távolban sem fedkezett meg. Eddigélé állandó támogatásban részesített, most pedig részemre hajójegyet küldött azon óhaja kíséretében, hogy viszonyunkat az új hazában törvényesíthesse, és ezáltal úgy az én, mint gyermekem becsületét megmenthesse. Vőlegényem hívó szavának szívesen

⁶¹ VaML A szentgotthárdi járás főszolgabírójának iratai, 1907.

teszek eleget, annál is inkább, mert mint már említettem, jövőmről és gyermekem becsületéről van szó...”

„Tizenhárom esztendeig voltam Amerikában. Szüleim látogatására hazajöttem 1920. évben. Tekintve, hogy Amerikában jó keresetem volt s megélhetésem ott biztosítva volt, azon szándékkal jöttem haza, hogy újból visszamegyek, hogy jó keresetemtől el ne essek. Hazaérkezésem után azonban Észak-Amerikába a kivándorlás megszigorított, minek folytán mai napig sem tudtam nővéremhez, kivel azelőtt is együtt voltam, visszamenni. Tekintve, hogy itt megélhetésem egyáltalán biztosítva nincsen, s ott jövőmet meg tudom alapozni, kérem Nagyméltóságú Minisztériumot, kegyeskedjék Észak-Amerikába szóló útlevelém kiállítását engedélyezni.”

„Alulírott egy 28 éves napszámosságban élő hajadon vagyok. Szegénységem folytán férjhez menésre kilátásom nincs, jövőm ide haza a rossz kereseti viszonyok miatt teljesen kilátástalan, úgy elhatároztam magamat, hogy kivándorlok Brazíliába ottan élő bátyámhoz, ki részemre hajójegyet küldött és az ide csatolt, itthon élő bátyámhoz intézett levelében arról biztosít, hogy ott számomra kész munkaalkalom és megélhetés vár.”

„Szüleim még gyermekkoromban korán elhaltak, minden vagyon hátrahagyása nélkül. Összes hozzátartozóim mind Észak-Amerikában vannak. Munkahiány folytán nem tudom magamat fenntartani, s kénytelen vagyok egyik távolabbi rokonomnál csak az élelemért és ruháért tartózkodni. Amerikában tartózkodó nagybátyám, a ki már amerikai állampolgár, részemre Amerikában szép keresetet biztosított, melyből magamat tisztességesen fenntartanám, s ha nem is volna keresetem, nagybátyám oly vagyonos, hogy ő kereset hiányában is el bír tartani.”

„Úgy a férjem, mint gyermekeim már Amerikában vannak, sőt amerikai állampolgárságot is szereztek, s ennek alapján a washingtoni illetékes hatóságtól kedvezményes vízumra engedélyt szereztek. Egyedül magam itt megélni képtelen vagyok, s két háztartást vezetni nem bírunk, mert gyermekeim ott annyit nem bírnak keresni.”⁶²

1923–24 körül megkezdődött a visszavándorlás. Külföldi keresetükből a szlovének földet vettek, házat bővítettek és építettek. De sokan maradtak kint, sokan asszimilálódtak, főként a második és a harmadik generáció. Néhányan visszatérnek, hogy gyökereik iránt érdeklődjenek. Ezek közé tartozik Antalics István, aki identitására találását egy tanulmányban is publikálta.⁶³

A Szentgotthárd környéki falvakban élő szlovének 1956-ban és később sem politikai okból, hanem elsősorban gazdasági kényszerből tá-

⁶² VaML VML Vas vármegye alispánjának iratai. Az útlevélkiállító hatóság iratai, 1926, 1928.

⁶³ Antalics 1998.

voztak illegálisan („disszidáltak”) a szögesdróttal, katonákkal őrzött határon át Ausztriába, illetve onnan tovább Amerikába, Angliába vagy a világ más tájára.

7.2. Gazdasági migráció

A Szentgotthárd környéki szlovének az 1960-as évekig szinte kizárólag földműveléssel és állattenyésztéssel foglalkoztak, jövedelmüket idénymunkával egészítették ki. Ekkor kezdtek – főként a fiatalok – Magyarország iparilag fejlettebb vidékeire költözni. Az 1970–80-as években a vasfüggöny közelsége, az elzártság és a megélhetés nehézségei miatt is felerősödött a migráció. Az 1990-es években pedig szinte megszűnt, mivel máshol is munkanélküliség volt az országban. A munkanélkülivé vált Szentgotthárd környéki szlovének otthon természetük meg a megélhetéshez szükséges élelmiszereket. Jövedelemhez alkalmi munkával tudnak csak jutni. Ausztriában vállalnak legálisan vagy illegálisan, rendszeresen vagy idényjelleggel munkát. Szlovénia szomszédos vidékén (Prekmurje) szintén jelentős a munkanélküliség. Ezért az anyaországban csak ritkán jutnak munkához. Pedig az anyaországi munkalehetőség lassítaná az asszimilációt.

A Kádár-korszak a Szentgotthárd környéki szlovének számára a szigorított határvédelem, a „vasfüggöny kora”, mely az 1940-es évek második felétől az 1980-as évek végéig tartott. A falu zárt közösségét csak a betelepített magyar nemzetiségű határország lazította. Többen szlovén lányt vettek feleségül, akit többnyire el is vittek e vidékről. Az elköltöztek gyermekei, unokái asszimilálódtak.

A Szentgotthárd környéki szlovének zárkózottsága, bizalmatlansága az 1989. évi rendszerváltás után még sokáig nem oldódott. További asszimilációra ösztönözte őket az újból felbukkant „vend nem szlovén” elmélet és a jugoszláviai háború, amelyben etnikai és vallási hovatartozásuk miatt üldöztek, kínoztak és öltek meg embereket.

Ha egy nép önmegnevezése és a közigazgatás, a politika által használt név nem egyezik meg, főként ha az utóbbit pejoratív értelemben használják, asszimilációra ösztönözheti a néphez tartozókat.

7.3. A „vend nem szlovén” elmélet

A „vend nem szlovén” elmélet a 19. század végén, az evangélikus vallásért való küzdelemben keletkezett. Kardos János (1801–1875) evangélikus lelkész a katolikus szlovén kisebbségen belül kialakult evangéli-

kus kisebbség fennmaradásának zálogát abban látta, ha támogatja a kiegyezés utáni magyarosítási törekvéseknek azt az elméletét, miszerint a Rába és a Mura között „vend-szlovének” élnek, akiknek az „összláv” nyelve nem azonos a krajnai szlovénekével.

A Kardost követő evangélikus lelkészek és híveik a 19. század végén arra a meggyőződésre jutottak, hogy evangélikus vallásukat csak úgy gyakorolhatják tovább, ha a magyarok kívánságára „vendeknek, vend-szlovéneknek” vallják magukat, vagy asszimilálódnak.

Trianon (1920) után szlovén és magyar oldalról is megnőtt az érdeklődés a Rába és a Mura közötti terület és az ott élők iránt. A szlovén publikációk szerzői az összláv és szlovén elemeket kutatták a vidék kultúrájában. Egyes magyar szerzők pedig a lakosság nem szláv (pl. kelta) eredetét próbálták bizonyítani. A „vend nem szlovén” elmélet legfőbb szószólója a helyi származású fizikus és matematikus Mikola Sándor volt. De még ő is „szlovénnek” nevezi népét az 1920 és 1922 között *Domovina* névvel Budapesten kiadott havilapjának alcímében („mesečne novine za slovenski narod”). Könyvét a „vend kérdésről” a második világháború alatt – amikor a Rába és a Mura közötti szlovének lakta vidék egésze ismét Magyarországhoz tartozott – újra kiadták és terjesztették.⁶⁴

Jugoszlávia megtámadásakor (1941. április 6.) Magyarország is csatlakozott Hitlerhez. Jutalmul visszakapta a szerb Bácskát, a horvát Baranyát és Muraközt, valamint a szlovén Murántúlt (Prekmurje).

A Murántúl lakosságának ismét szeretnék volna bebizonyítani, hogy ők nem szlovének, hanem vendek, és a keltáktól erednek. Ezzel az elmélettel a magyar politika a Murántúl jogtalan elcsatolását szerette volna bizonyítani.

A párizsi békekonferencia a második világháború után nem változtatta meg Magyarország trianoni határait. A Murántúl továbbra is Szlovéniában maradt, a Szentgotthárd környéki szlovén falvak pedig Magyarországon.

Az 1945–1989 közötti korszakban a magyar–jugoszláv (szlovén) jószomszédi viszony megőrzése érdekében hivatalosan nem használták a vend kifejezést. Esetleg zárójelben a szlovén mellett. A szlovén tagköztársasággal szomszédos Vas megyében – ahol a magyarországi szlovének többsége él – Vas megye Tanácsa 1981-ben határozatilag törölte a vend kifejezést, s hivatalosan a szlovén elnevezés mellett foglalt állást.

Az 1990-es években – amikor ismét a politika figyelmének középpontjába kerültek a trianoni békeszerződés alapján Magyarországtól el-

⁶⁴ Mikola 1928.

csatolt területek, köztük a Murántól (Prekmurje), újra felbukkant a „vend nem szlovén” elmélet. Kétvölgyön 1992-ben „Vend Szövetség” alakult. Tagjai magyarok és elmagyarosodott szlovének voltak, akik a nyelvet nem beszélték.

Vajon miért nem írnak le soha egy sort sem, miért nem mondanak ki egy mondatot sem az általuk vendnek nevezett nyelven az elmélet képviselői? Mert kiderülne, hogy ugyanarról a nyelvről van szó? A szlovének egy nyelvjárásáról?

A Vend Szövetség és az őrségi Kópickó Alapítvány felkérésére 1993 júliusában a Magyar Gallup Intézet munkatársai reprezentatív szociológiai adatfelvételt készítettek a Szentgotthárd környéki hét szlovén községben. A kutatás nem támasztotta alá a „vend nem szlovén” elméletet. Radó Péter történész, a felmérés vezetője szerint a Szentgotthárd környéki szlovének dánokkal vagy szorbokkal meg hasonló leszármazással kapcsolatos feltevései „a történeti mítoszok kategóriájába” sorolhatók. „A politika az, amely a dolog történeti vonatkozásait érvként vagy hivatkozási pontként felhasználja.” Kutatási jelentésében „mások történelmi, nyelvészeti kutatásai alapján” kialakított saját véleményét fejt ki. A Szentgotthárd környéki hét faluban élő nemzeti kisebbségi csoportot „egyetlen nemzetiségi közösségnek [...] anyaországának pedig Szlovéniát tekinti.”⁶⁵ A Vend Szövetség ezek után – „vendek híján” – megszűnt. Egy pályázaton nyert támogatásukat végül is a Magyarországi Szlovének Szövetsége számára utalta át a támogató.

A szlovén lakosságra ezen rövid tevékenységük is negatív hatással volt. Egyik következménye lehetett volna, hogy a következő népszámlálásnál az emberek sem vendnek, sem szlovénnek nem vallották volna magukat, hanem magyarnak. Többségük annyira nem öntudatos, hogy vállalja identitását, inkább asszimilálódik. Ez tekinthető a szülőföldjükhöz ragaszkodó emberek természetes önvédelmi reflexének is. Emlékeikben az 1950-es évek kitelepítéseinek, az 1990-es években a délszláv szomszédok testvérháborújának rémével logikus lett volna, hogy inkább az asszimilációt választják.

A szlovén politikai és társadalmi szervezetek felvilágosító tevékenységének köszönhetően – annak ellenére, hogy a válaszadás nem volt kötelező – a 2001. évi népszámláláskor az emberek vállalták szlovén identitásukat. Sőt, számuk 37%-kal nőtt.

Az asszimilációhoz a többségi nemzet a „vend, Vendvidék” kifejezések használatával is hozzájárulhat. A rendszerváltás óta nemcsak a média, a hivatalos szervek, de időnként tudományos publikációk is

⁶⁵ Radó–Sukič 1993; Radó 1994.

használják a kifejezéseket, ezzel kétségbe vonva a magyarországi szlovének identitását.

Az 1990-es évek végén egy ilyen publikáció felborzolta a kedélyeket mindkét fél részéről. A lendvai Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet – „a magyar honfoglalás 1100. évfordulóján”, 1996-ban – kiadta egy szombathelyi – történész doktorátussal is rendelkező – ügyvéd könyvét *Muravidéktől Trianonig* címmel.⁶⁶ A könyvről szlovén nyelven megjelent egy rövid recenzió a magyarországi szlovének kétheti lapjában.⁶⁷ Az ismertetést olvasta dr. Vilko Novak murántúli származású ljubljanei tudós, és éles kritikát írt a könyvről ugyanabban a lapban és még három szlovéniai újságban.⁶⁸ Az általa jól ismert eseményeket és szerzőket idézve cikksorozattá terebélyesedett kritikája a *Vestnik* című mura-szombati újságban.⁶⁹ Novak írásaira a muravidéki magyarok közül többen is reagáltak. A Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet 1998-ban Lendván tudományos konferenciát szervezett – szlovén és magyar előadókkal – „A Mura mente és a trianoni békeszerződés” témában. Az előadásokat mindkét nyelven közzétették.⁷⁰ A Szlovén Tudományos és Művészeti Akadémia Tudományos Kutató Központja 2004-ben a témával kapcsolatos írásokat kötetbe gyűjtötte, amit a Központ elnöke bevezető szavaival így indokol:⁷¹

„Hét évvel azután, hogy Vilko Novak befejezte »VÁDOLOM! Támadás a prekmurjei szlovénség ellen« című cikkét, és alig öt évvel azután, hogy megírta bevezetőjét a kötethez, amelyben megjelennek a témával kapcsolatos írások, útjára bocsátjuk ezt a könyvet, mely már kézirat formájában történeti dokumentumnak számított. A szerző halálával, mely néhány hónappal az előkészületek, fordítások és szerkesztés előtt következett be, valóban azzá is lett. A dokumentum értékét növeli Novak írásainak magyar, kritikusai reagálásának szlovén fordítása. A könyv kiadásával megemlékezünk az írás megjelenésének hetedik és a szerző halálának első évfordulójáról.”

A vita kulcsszavai az asszimiláció és az identitás voltak. A szlovén közvélemény figyelmét Zsiga könyvére elsőként a jelen írás szerzője hívta fel, s ezzel több hónapig tartó vitát indított el. A 2004. évi kötet a

⁶⁶ Dr. Zsiga 1996.

⁶⁷ Kozar 1997.

⁶⁸ Novak, 1997. május 5., *Družina*, Ljubljana, 46. évf., 21. sz. (1997. május 25.), *Delo*, Ljubljana, 39. évf., 122. sz. (1997. május 29.), 16, *Vestnik*, Murska Sobota, 49. évf., 20. szám (1997. május 15.), 3.

⁶⁹ Novak, Vilko: Od Pomurja do Trianona (Muravidéktől Trianonig). *Vestnik*, Murska Sobota, 49. évf., 31–38. sz.

⁷⁰ Göncz 2000.

⁷¹ Luthar 2004.

szlovéniai magyar és szlovén írások mellett két magyarországi recenziens ismertetését is közli. A vitát kiváltó recenzió szakmai következetlenségekre, tévedésekre hívja fel a figyelmet. Zsiga Tibor egy helyen például „vend népek”-nek nevezi az összes szlovént, akik az Osztrák–Magyar Monarchia osztrák területén éltek. A recenziens a könyvet csak szakembereknek ajánlja, „akik azt kritikusan tudják olvasni”. Laikus olvasóknak Magyarországon és a szlovén Rába-vidéken nem ajánlja, mivel összezavarja őket, s „így a magyarországi szlovének asszimilációját gyorsítja fel”.⁷²

Vilko Novak szakmai tévedésként rója fel Zsigának többek között a következő állításokat: a prekmurjei szlovéneknek 1918-ig nem volt kapcsolatuk a többi szlovénnel; a prekmurjei nyelv lényegesen különbözik a szlovéntól; összekeveri a szlovén Prekmurje és horvát Medmurje magyar elnevezését (Murántúl, Muraköz); a prekmurjei szlovének önmagukat vendeknek nevezték, sőt az összes szlovén vend volt stb. Ezeket a tévedéseket Vilko Novak már említett írásaiban érvekkel igazítja helyre.

Vilko Novak első felháborodott reakciójában azzal a követeléssel lépett fel, hogy:

„A könyvet ki kell vonni a forgalomból és eltávolítani a könyvtárakból, valamint jogi eljárást indítani a kiadó és annak képviselője ellen... a könyvről interpellációt várok a Szlovén Köztársaság Országgyűlésén, a Ljubljana Nemzetiségi Kérdések Intézetén... és a Maribori és a Ljubljana Egyetemnek a határozott fellépését, a lendvai községi tanács és más prekmurjei községek [és járások, K. M.] fellépését és döntését, hogy mindenkorra megakadályozzák az ilyen jellegű, a prekmurjei szlovénység, a nemzetünknek valódi múltja ellen irányuló támadásokat, azt a káros jelenséget, amely a Magyar Köztársaságban élő szlovének *elnemzetlenesedését* felgyorsítja!” (Kiemelés K. M.)

A megszólítottak nem a szakmai tévedésekről vitáztak Vilko Novakkal, hanem a kritikájában leírt néhány erősebb kifejezésre reagáltak. Pozsonec Mária, a szlovéniai magyarok országgyűlési képviselője szerint:⁷³

„A könyv megjelenéséről való döntés elfogadásakor szakmai recenzióra lett volna szükség, Jőmagam azt, hogy ez a könyv előkészületben van, egyáltalán nem tudtam. Ez a nézeteltérés és a médiában való feszegetése nekünk nem használ... Normálisnak tartom, hogy az ügyet tisztázzák... hasznát vehetnénk a valódi szakmai érveknek, amelyek közrejátszanak a nemzetiségi jogok érvényesülésének. Bár ehhez nincs szükségünk a határ túl oldalán élő személy vitás könyvére.”

⁷² Kozár 1997.

⁷³ Votek 1997.

A kiadó nevében Göncz László történész elismeri,⁷⁴ hogy a publikációban

„ténylegesen található szakmai hiányosságok [...] az esetleges hibákért a könyvben a kiadó bizottság nevében elnézést kérünk [...] támogattuk a könyv kiadását a területünkön húzódó ún. »trianoni határ« keletkezésének tárgyalása miatt.”

Kihangsúlyozza, hogy a könyv

„semmiképpen nem támadja sem a prekmurjei szlovénséget, sem a szlovén nemzetet. A Rába-vidéki szlovénekkal szorosan együttműködünk különböző területeken. Az asszimiláció sajnos létezik náluk is és nálunk is, bár a Rába-vidéken a helyzet bizonyos értelemben még bizonytalanabb. Éppen ezért, mi, Szlovéniában élő magyarok is többször figyelmeztetjük az anyaállamunkat, hogy közelítse nemzetiségi politikáját a Rába-vidéki szlovénokkal kapcsolatban a szlovén modellhez. Semmiképpen sem tudunk egyetérteni azzal a hipotézissel, hogy éppen ez a könyv gyorsítja fel a legkisebb szlovén nemzetiségi közösség elnemzetlenesedését. Az okok sokkal mélyebbek.”

Bence Lajos szlovéniai magyar irodalomtörténész szerint a „Marija Kozar és Vilko Novak által elindított lavina... és a nagyfokú felháborodás az országban zajló, amúgy is megbolydult (forrongó!) politikai helyzet időszakára esett. Akkor, amikor az Unióhoz való csatlakozás, illetve a törvény ratifikálása az alkotmánybíróság döntésére várt.” Felveti, hogy a vitatott kérdések „akár egy tudományos értekezés témájául” is szolgálhatnak.⁷⁵

A konferenciát a Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet 1998 novemberében Lendván meg is szervezte. Szilágyi Imre budapesti szociológus az előző évi vita tanulságait foglalta össze. „A magyar értelmiségiek körében meglehetősen zűrzavar uralkodik a történeti, illetve a jelenlegi Magyarország területén élő szlovénekkal kapcsolatban. E zűrzavart csak fokozza, hogy egyesek teljesen felelőtlen kijelentéseket is megengednek maguknak.” Szilágyi szerint a vend kifejezés használatáról, a „vend kérdéstről” Zsiga zavarosan beszél, „...egyszerre állít ellentétes dolgokat. Az igazság pedig épp fordítottja annak, amit Zsiga Tibor állít: nem az történt, hogy a magyarországi vendek a 20. században elkezdték magukat szlovénnek nevezni, hanem az, hogy a magyarországi szlovének egy része a rájuk vonatkozó magyar elnevezés, majd a 19. század

⁷⁴ Göncz 1997.

⁷⁵ Bence 1997.

végén meginduló magyarosítás hatására önmagát vendnek kezdte nevezni.”⁷⁶

A vita a magyarországi szlovének és szlovéniai magyarok kapcsolatára nem volt negatív hatással. A „trianoni határok” 2004. május 1-jével jelképpé váltak. Szlovénia és Magyarország is az Európai Unió tagja lett. A két kisebbség kapcsolata azóta rendszeresebb, közvetlenebb.

7.4. Asszimiláció a szülőföldtől távol

A Vas megyei szlovének gazdasági és kulturális központja az 1990-es évekig Szentgotthárd volt. Ma már gazdasági központnak nem nevezhető, mivel sok munkahely megszűnt a városban, amely szlovéneket is foglalkoztatott. A kulturális események, rendezvények pedig már nem koncentrálnak csak Szentgotthárdra, az egyes falvakban is rendszeresebbek.

A szlovén lakosság többsége az 1960-as években költözött Szentgotthárdra, illetve az 1983-ban hozzácsatolt Rábatótfaluba. Ennek fő oka az ottani munkalehetőség volt. Vas Megye Tanácsa Nemzetiségi Bizottságának 1984. évi tájékoztatója szerint „életkörülményeik a magyarokéval azonosak. A Szentgotthárdra települtek asszimilálódnak, de anyanyelvüket használják. A nyelvhasználat elsődleges tere a családi környezet. Néhány család a lakóhely megváltoztatásával kevésbé törődik gyermekük szlovén nyelvre való megtanításával, pedig a két-nyelvűség társadalmi értéket képvisel.”⁷⁷

Egy 1984. évi vizsgálat során 15 (homogén vagy szlovén–magyar) családot kerestünk meg Szentgotthárdon, akik a környező falvakból költöztek be többnyire az 1960-as években. A vizsgálat eredményeként megállapítottuk, hogy a városiasodás, az átrétegeződés, a kulturális hasonulás az asszimilációhoz vezetett. A szentgotthárdi szlovéneket ekkor kettős mobilitás jellemezte: a területi mobilitás és a rétegváltás (parasztból munkássá lettek). Mivel Szentgotthárd munkás rétege magyar volt, a szlovén is úgy érezte, hogy át kell változtatnia értékrendjét, szokásait is.⁷⁸

A Szentgotthárd–Rábatótfaluban és Szombathelyen élő szlovénekre jellemző, hogy asszimilációjuk tipikusan családon belüli, nemzedékek közötti integrációs folyamat, de egy nemzedéken belül is lehet jelen-

⁷⁶ Szilágyi 2000.

⁷⁷ Tájékoztató a Szentgotthárdon élő nemzetiségiek élet- és munkakörülményeiről. Vas Megye Tanácsa Nemzetiségi Bizottsága, 1984. IX.

⁷⁸ M. Kozár–Hirnök 1986.

tós. Az első generáció nyelvi asszimilációja sohasem tökéletes és befejezett. Az asszimiláció nyelvi, szociális, kulturális téren nem egyenletes. Attól is függ, hogy a házastárs saját nemzetiségű-e, vagy nem.

A homogén környezetből elköltözött szlovéneknél a második generáció már a teljes egyenjogúságot tűzi ki célul, s annak eszköze a család hasonulása. Az asszimiláció szakítás is a régivel, konfliktushelyzet az egyénben, a családban, a nemzedékek között. Az országos szlovén találkozókon résztvevők még tudnak szlovénül, egyikük nyilatkozata általánosan jellemző: „Még mindnyájan tudunk szlovénül, el sem lehet felejteni. Az ember rendesen nem is tud magyarul. Hogyan felejtené el az anyanyelvét.”⁷⁹

A szülőföldjéről elköltözött generációra átmeneti állapot jellemző. Már elhagyták a magukkal hozott kultúrát, de nem integrálták az újat. Mindkét közösséghez szeretnének tartozni, de egyikhez sem tartoznak igazán. Ez kisebbségi érzést, bizonytalanságot kelthet bennük. Az új közegbe költözés utáni időszakban legfontosabb számukra a gazdasági aktivitás. Ha dolgoznak, és sikerül megtakarítaniuk a szükséges pénzt, akkor biztonságban érzik magukat, és a környezet igényeit átvéve alakítják ki életformájukat. Ezek után arra törekszenek, hogy úgy éljenek, mint a többség. A szülőfalu kultúrája nem eléggé élő ahhoz, hogy versenyezzen az újjal.

Az új környezetben a beilleszkedés fokozatosan történik. Kezdődik a tárgyak átvételével, amelyeket szinte azonnal kénytelenek használni, ha meg akarnak élni. A viselkedési mintákat csak hosszabb idő után veszik át. A beilleszkedési folyamat végeredménye az asszimiláció. Ami nem jár feltétlenül az eredeti azonosság feladásával.

7.5. Asszimiláció a statisztika tükrében

A magyarországi szlovén nemzetiségű lakosság számának alakulása nehezen követhető nyomon a különböző népszámlálások eltérő adatfelvételi és publikálási gyakorlata miatt. De így is megállapítható, hogy Vas megyében a vend (a régi népszámlálások kategóriája), vagyis a szlovén anyanyelvűek száma 1900 óta folyamatosan csökken. Az 1960–70-es évektől a csökkenés évenkénti üteme jelentősen felgyorsult.

A jelenlevő népesség statisztikai adatai szerint a Szentgotthárd környéki kilenc szlovén községben 1869-ben 4174 lakos élt. A lakosság száma 1900-ig lassan növekedett (22%). 1900 és 1910 között 7,8%-kal csökkent, 1910 és 1941 között ismét növekedett 5,4%-kal. A vasi szlo-

⁷⁹ Forrás: Magyar Rádió Szlovén Műsora, 2003. 08. 31.

vén községekben a lakosok száma 1900-ban volt a legmagasabb (5361 fő), a legalacsonyabb pedig 1990-ben (2268 fő). Jelentős csökkenés következett be 1900–1910 és 1949–1960 között.

Az első időszakban a lakosság száma 442 fővel csökkent (8,2%). Sokan kivándoroltak az Egyesült Államokba, európai országokba, vagy Magyarország más vidékeire költöztek.

1949 és 1960 között a népesség 18,5%-kal csökkent (951 fő). Legnagyobb mértékben Orfaluban (25,3%) és Alsószölnökön (20,9%).

A statisztikai adatok szerint 1960 és 1990 között 1934 fővel (46%) csökkent a Szentgotthárd környéki szlovén községek népessége.

Az 1990. évi statisztika már csak hat község népességi adatait tartalmazza, mivel Rábatófalut 1983-ban Szentgotthárdhoz csatolták. Ezzel „eltűnt” a statisztikából az 1980-ban 680 főt számláló szlovén község. A megmaradt hat község népessége 1990-ben 2268 fő volt. A statisztikai adatok szerint tehát 1869 és 1990 között a Szentgotthárd környéki szlovén községek lakossága 1906 fővel, vagyis 45%-kal csökkent.⁸⁰

Az 1990. és 2001. évi népszámlálás adatait összehasonlítva a szlovén nemzetiséghez tartozónak vallók száma több mint ezerrel (37%) nőtt.⁸¹ Az asszimilációt ebben az esetben a rendszerváltás után alakult különböző szlovén szervezetek, egyesületek, kulturális csoportok és rendezvények próbálták lassítani.

7.6. Érdekképviseletek

A magyarországi szlovénség politikai érdekképviseletét 1947 és 1990 között a budapesti székhelyű Magyarországi Délszlávok Demokratikus Szövetsége látta el, melynek 1972-től szlovén előadója is volt. Szentgotthárdi székhelyű szlovén szekció 1986–1990 között működött.

A rendszerváltás után, 1990. október 27-én Felsőszölnökön megalakult az első önálló szlovén kulturális szervezet – a Magyarországi Szlovének Szövetsége. Az 1994 utáni időszakban a Magyarországi Szlovének Szövetsége, a települési kisebbségi önkormányzatok és az Országos Szlovén Kisebbségi Önkormányzat között együttműködés alakult ki a közös célok és feladatok megvalósítása érdekében.

Az 1994 utáni évek legnagyobb eredményének tartják a Szlovén Kulturális és Információs Központ, a Szlovén Főkonzulátus (1998) és a

⁸⁰ M. Kozár 1994.

⁸¹ Népszámlálás 2001, 4. Nemzetiségi kötet. A nemzeti, etnikai kisebbségek adatai. Budapest, 2002, KSH, 10.

magyarországi szlovének önálló rádiója, a *Radio Monošter* (2000) létrehozását Szentgotthárdon.

Szlovén kisebbségi önkormányzatok működnek Budapesten, Mosonmagyaróvárott, Székesfehérváron és Szombathelyen is. A 2001. évi népszámlálásban található először statisztikai adat Szombathely szlovén nemzetiségű lakosságáról. Szlovén nemzetiséghez tartozónak vallotta magát 75 fő, kulturális értékekhez, hagyományokhoz kötődik 79, szlovén anyanyelvűnek vallotta magát 69 fő, a szlovén nyelvet családi, baráti körben használja 62 fő. A szombathelyi Szlovén Kisebbségi Önkormányzat becslése szerint 100 lehet a szlovén nemzetiségűiek száma Szombathelyen. Területileg a városban szétszórta élnek, de összetartanak. Rendezvényeken kívül is összejárnak, barátkoznak.

Tapasztalatunk szerint a szülőföldtől távol élő szlovének jobban ragaszkodnak anyanyelvükhöz. Idegen nyelvi környezetben sem nyelvi-
leg, sem kulturálisan nem asszimilálódtak teljesen.

Általában azonban elmondható, hogy a magyarországi szlovének többsége ma a szlovén kulturális hagyományokhoz és értékekhez kötődik már csak, anyanyelvéhez kevésbé ragaszkodik. A nyelvi asszimiláció jellemzőbb, mint az akkulturáció.

Biczó Gábor az asszimiláció fogalmának etimológiai-filológiai elemzése során megállapította, hogy az angolszász társadalomtudományi gyakorlat ötvözi a latin és a német megközelítés eredményeit. E szerint az *akkulturáció* és az *asszimiláció* fogalmának jelentéstartalma kiegészítő. Biczó szerint „az akkulturáció mindig leírható egyfajta kulturális asszimilációként, míg nem minden asszimiláció jár együtt akkulturációval.”⁸² Az akkulturáció folyamán egy kisebbségi kultúra tagja elsajátítja a befogadó kultúra nyelvét, szokásait, értékeit. Ebben az esetben kulturális asszimilációról is beszélünk.

Az asszimiláció folyamatában megfigyelhető tendenciaszerű változások jellemzésére, leírására alkalmas terminus még az *adaptáció*, az idegen szokások, értékek átvétele. Az *akkomodáció* alkalmazkodást, igazodást, hozzáilleszkedést jelent. Az asszimiláció nemcsak a hasonulás (utánzás) eszközével megvalósított elfogadás és színlelt tettetéssel elért önfogadtatás, hanem egyúttal mindig befogadás is.

Az asszimiláció fogalma magában foglalja az akkulturáció, az adaptáció és az akkomodációra jellemzőket is. Ezért olyan folyamatszerű változásnak tekinthetjük, amelyben egy konkrét csoport vagy egyén etnikai, kulturális, nyelvi státusa részlegesen, esetleg teljes mértékben, a „természetesen adott külső környezet megváltozásának következményeként módosul”.

⁸² Biczó 2004, Bindorffer 2001, 136–158.

A magyarországi szlovének az utóbbi 15 évben fokozatosan feladták anyanyelvüket, hagyományos kultúrájukat. A városi kultúra utánzására törekszenek a falvakban is, amely modernizációt és univerzálódást jelent. A szlovén politikai és kulturális szervezetek mindent megtesznek azért, hogy a Szentgotthárd környéki, budapesti, mosonmagyaróvári, szombathelyi és másutt az országban élő szlovének továbbra is megőrizték anyanyelvüket, hagyományos kultúrájukat. Különböző rendezvények segítségével szorosra fonják kapcsolataikat, hogy megmaradjon bennük a szlovén nemzetiséghez való tartozás tudata. A különböző külső megnyilvánulási formák (kultúrcsoportok, újság, rádió, rendezvények stb.) hozzájárulhatnak a származástudat ébrentartásához, az asszimiláció késleltetéséhez. Az évente megrendezett országos találkozó és nagyobb rendezvények alkalmából meggyőződhetünk róla, hogy a szülőföldtől távolabb élők jobban ragaszkodnak gyökereikhez, anyanyelvükhöz. De gyermekeik asszimilációját már nem tudják megakadályozni se a szülőföldjükön, se az attól távol élő szlovének.

8. ÖSSZEFOGLALÁS: IDENTITÁS, KETTŐS ÉS TÖBBES KÖTŐDÉS

Az előző fejezetekben mindvégig igyekeztünk figyelemmel kísérni a magyarországi szlovének nyelvhasználatát, asszimilációját, kettős és többes kötődését a múltban és a jelenben. Az utolsó fejezetben a kettős vagy többes kötődés meglétét vagy hiányát s ennek okát próbáljuk feltárni.

Az otthon maradt és az elköltözött szlovének nyelvhasználata, asszimilációja és identitásuk megőrzése különböző. Az elköltözöttek identitástudata erősebb, nyelvükben sok archaizmust megőriztek, többségük nem asszimilálódott. Gyermekeiknek többnyire már nem adták át a nyelvet, hagyományos kultúrájuk egy-egy elemét viszont igen. A szülőföldjükéről elköltözött szlovének keresik anyanyelvük használatának, kultúrájuk ápolásának és identitásuk megőrzésének lehetséges formáit, alkalmait.

A kutatás során a Felsőszölnök, Szentgotthárd-Rábatótfalu és Szombathely településeken élő szlovén lakosság nyelvhasználati és kulturális szokásainak tükrében vizsgáltuk az asszimilációt, az identitást, a kettős és többes kötődést.

A Magyarország és a szomszédos államok közötti határok megállapítása a második világháború után egybeesett a nemzetiégi lakosság összeírásával. A magyarországi szlovén, horvát és szerb lakosság kitelepítéséről megjelent újságcikkek és a szlovénekkal közös falvakban élő németek kitelepítésének gyakorlata nyugtalanította a szlovéneket. (Al-

sószölnökről 103 németet kitelepítettek, Felsőszölnökön pedig 200 főt jelöltek ki.) Mindez időben egybeesett a nemzetiségi összeírás és a nemzetiségi oktatás bevezetésének előkészületeivel. Ezért „aki csak tudott, igyekezett külsőségekben magyarnak látszani”. Ezért vallották magukat a magyarországi szlovének az 1949. évi népszámláláskor magyar nemzetiségűnek és szlovén anyanyelvűnek. (Az 5153 lakos közül 1949-ben csak 36 merete szlovén vagy vend nemzetiségűnek vallani magát.)

A nemzetiségi lakosság összeírásának idején megjelent sajtóhírek is hatottak a Vas megyei szlovének e különös önvédelmi reflexének kialakulására. A *Szabad Vas megye* arról tudósított, hogy a párizsi magyar–jugoszláv békedelegációk között baráti tárgyalás folyik a jugoszlávok által javasolt lakosságcseréről (40 ezer fő). Az áttelepítésre jelentkezőket szabad véleménynyilvánítás alapján jelölték volna ki. Az áttelepülési szerződés aláírása után egy évvel kezdődött és három évig tartott volna a folyamat. Az átköltözők magukkal vihették volna ingóságait, az itt maradó ingatlanait pedig az állam megtérítette volna.⁸³ A Szentgotthárd környéki szlovének zárkózottságát ezek a körülmények tovább fokozták. Sokakban ez még ma sem oldódott fel.

Az 1947. február 10-ei békeszerződéssel a szlovénség területi hovatartozása végképp eldőlt, maradt a trianoni határ. A háború utáni években (1946–1956) a kötelező terménybeszolgáltatás és az élelmiszerjegy-rendszer a vasi szlovéneket is érintette. A nehéz gazdasági és politikai helyzet miatt 1949 és 1960 között a lakosság 28%-a elhagyta a szlovén falvakat. A „kulákoknak” bélyegzett szlovén családokat pedig hortobágyi munkatáborokba telepítették ki. 1953 után sem térhetett mindenki vissza szülőfalujába, csak attól 60–80 kilométeres távolsáig. Részben ezért is lakik több szlovén család Vas megye Szentgotthárdtól távol eső községeiben.

Az első generáció még megőrizte anyanyelvét és identitását, de a második és harmadik már asszimilálódott.

Az első generációnál még általános jelenség a kettős azonosságtudat. A szülők például fontosnak érzik nemzetiségük megőrzését, de gyerekeik karrierjét féltve meg akarják óvni a második nemzedéket a „sehová sem tartozás lelki töréseitől”, ezért otthonukban a családi érintkezésből kiiktatják az anyanyelvet. Van, ahol a szülők kizárólag szlovénül beszélnek gyermekeikhez, akik azonban magyarul válaszolnak. Ennek következtében a gyerekek csak „félszlovének”, beszédkészségük alig terjed túl az egyszerű konyhanyelven. Ez a Szentgotthárd környéki

⁸³ Stipkovits 1985.

szlovénekre is jellemző, nem csak a szülőföldjüktől távol, magyar környezetben élőkre.

Ritka a kétnyelvűség, az anyanyelvhez való hűség, a hagyományok öntudatos ápolása. Véleményük szerint helyes a kétnyelvűség, a két kultúra harmóniája csak előnyös lehet, többletet adhat a gyerekeknek. De ezek csak elvek, gyakorlati megvalósulásukra szinte alig akad példa. Ennek okát a szlovén nyelvtudás társadalmi tekintélyének csekély mértékében, gyakorlati alkalmazásának korlátozott lehetőségében kell keresnünk.

Ha a szlovén nyelv gyakorlati alkalmazására széles körben is lehetőség volna, valószínűleg többen ragaszkodnának hozzá.

Általánosan jellemző, hogy szlovén anyanyelvüket már csak a szülők és a nagyszülők használják egymás között a családban, az utcán a szomszédokkal, a rokonokkal, az ismerősökkel beszélgetve. A 20–30 évesek legfeljebb megértik a helyi szlovén nyelvjárást, az iskolás korosztály kizárólag magyarul ért és beszél. Az óvodában és az általános iskolában tanítják a szlovén irodalmi nyelvet, de a gyerekek nyelvtudása alig éri el a megértés szintjét.

Szentgotthárd és a környező vidék magyar lakosságának kultúrája, életmódja ugyan nagyon közel áll a szlovénekéhez, mégis bizonyos beilleszkedést követel tőlük. Ennek során fokozatosan elhagyják anyanyelvük használatát, s a beilleszkedés érdekében gyermekeiket már meg sem tanítják rá.

Rábatótfaluban és Szombathelyen a szlovéneknél a városiasodás, az átértegeződés, a kulturális hasonulás az asszimilációhoz vezet. A szlovéneket kettős mobilitás jellemzi: a területi mobilitás és a rétegváltás (parasztból munkások lettek az 1960–70-es években, a rendszerváltás után alkalmi munkások, betanított munkások, munkanélküliek, vendégmunkások vagy idénymunkások Ausztriában stb.) Az 1960-as években Rábatótfaluból jártak a legtöbben dolgozni a szentgotthárdi gyárakba. Itt magyarok közé kerülve, az asszimilációs folyamat meggyorsult körükben.

A magyarországi szlovének többsége „öszönösen” kettős identitású, csak kis része tudatosan. Két nyelvet beszélni, két kultúra normái szerint élni nem könnyű. Ebbe az embernek bele kell születnie, és születésétől fogva benne élnie, ismereteit folyamatosan bővítenie kell. A magyarországi szlovéneknek erre nem sok lehetőségük volt. Azon keveseknek, akik valóban anyanyelvi szinten beszélnek mindkét nyelvet, és ismerik mind a szlovén mind a magyar kultúrát, sokat kellett ezért tenniük, és sok nehézséget kellett leküzdeniük. Az emberek nem szeretik a nehézségeket, és a kényelmesebb, könnyebb életmódot választják inkább. A magyarországi szlovének ma könnyebben boldogulnak magyar és német nyelvtudással, mint anyanyelvükkel.

Szentgotthárd környékén 1990 után sokan lettek munkanélküliek. A szomszédos Ausztriában alkalmi munkát tudnak vállalni. Ezért a szülők az iskolában inkább németre, mint szlovénre íratják be gyerekeiket. Gondolván, hogy a német nyelv tudásával gyermekük meg tud majd élni, a szlovén nyelv ismeretével pedig legfeljebb valamelyik kultúr csoportban szerepelhet, és kirándulhat Szlovéniába. Megélni nem fog tudni anyanyelvtudásával. Az anyanyelv használatára, a nemzetiségi öntudatra tehát nagy hatással van a gazdasági helyzet. Amíg a magyarországi szlovéneknek nem lesznek közvetlen gazdasági kapcsolataik is Szlovéniával, amíg nem lesz anyanyelvük „kenyérkereső nyelv”, addig nemzetiségi öntudatuk, identitásuk is alacsony szinten marad.

A magyarországi szlovénekre is jellemző, hogy az identitás tekintetében különbségek mutatkoznak férfiak és nők között.⁸⁴ A nők körében erősebb az identitástudat. Az első generáció ragaszkodik anyanyelvéhez, kultúrájához. A szokások ápolói, továbbadói (főként a helyi népdalok, az egyházi énekek, imák tekintetében). A második és harmadik generációban is inkább a lányok, asszonyok a kultúra ápolói. Ez a szlovéneknél talán azért is alakult így, mivel többnyire a férfiak jártak el idénymunkára. Az asszonyokra maradt otthon a gazdaság, a munka és gyermeknevelés, s ezáltal a hagyományok őrzése és átadása is. A rokonsági struktúrára is jellemző a matriarchális számontartás. A legfontosabb rokonok az anya nőtestvérei.

A legnagyobb generációs eltérések a nyelvhasználatban mutatkoznak. Felsőszölnök és Rábatótfalu lakossága homogénnek mondható, nem számottevő a vegyes házasság. A második és harmadik generáció mégis nyelvet váltott. A harmadik már a magyart tanulja meg elsőnek.

Mindhárom generációra jellemző a szlovén származástudat, mely a másodiknál még öröklött, a harmadiknál már tanult. A Szombathelyen élő szlovének esetében az első generációnál a származástudat kiegészül a nyelvhasználattal, a másodikban már nem minden esetben. A harmadik generáció származási kultúrájával többnyire a szombathelyi Szlovén Kisebbségi Önkormányzat és Szlovén Egyesület közvetítésével ismerkedik meg.

A harmadik generáció a felkínált lehetőségek közül maga választja meg és alakítja ki etnikai hovatartozását és identitását. A felsőszölnöki és rábatótfalui fiataloknak gyakran van lehetőségük anyaországi kapcsolatokra. Ezért kötődésük lehet többes is. Kötődnek szlovén száрма-

⁸⁴ Vö. Bindorffer 2001, 162–184.

zásukhoz, lokálisan falujukhoz, a magyar hazához és kultúrához, illetve az anyaországhoz, Szlovéniához.

A magyarországi szlovénség megmaradását 1989 előtt (a „vasfüggöny” miatt is) a zártság segítette. A „vasfüggöny” lebontása és a Felsőszölnök–Martinje határátkelő megnyitása pozitív és negatív hatással is volt az asszimilációra, identitásra. Az infrastruktúra (pl. telefon), a turizmus, az üres házakba betelepült magyar családok serkentőleg hatottak az asszimilációra. Az első generáció például eleinte úgy gondolta, hogy a telefonba csak magyarul lehet beszélni. Ezért egymás között is – bár nehezükre esett – magyarul telefonáltak. Mára már megszokták a kommunikációnak ezt a formáját, s telefonon is anyanyelven társalognak. A nyitottság a falvak rendezvényeire közeli és távoli településekről is vonz magyar érdeklődőket. Társaságban a szlovének magyarra váltanak, ha idegen társul hozzájuk. A velük élő magyarok előtt viszont nem mindig váltanak, ha többségben vannak, szlovénül beszélnek. Legfeljebb elnézést kérnek, hogy anyanyelvüket használják.

A szlovénséghez való tartozás ma többnyire a szervezett kulturális rendezvényekben manifesztálódik. A Szlovén Szövetség és annak kulturális csoportjai, az egyesületek és a kisebbségi önkormányzatok, médiák ösztönzik a magyarországi szlovéneket anyanyelvük és kultúrájuk megőrzésére, ápolására, az anyaországi kapcsolatokra s ezzel a többes kötődésre.

Az etnikai lét megőrzésének bázisát az első generáció, továbbörökítésének és éltetésének bázisát pedig a második és harmadik generációhoz tartozó „elkötelezettek” jelentik.

A nyelv és a kultúra átörökítésének biztosítékát a zártság idején a család jelentette. Ma ezt a szerepet az oktatási és kulturális intézmények, civil szervezetek és kisebbségi önkormányzatok vették át. Az etnikai, lokális és többségi (magyar) nemzethez kötődő identitást kezdi kiegészíteni az anyaországhoz (Szlovéniához) kötődő identitás.

Kossics József felsőszölnöki plébánosnak a 19. század elején tett megállapítása – miszerint a szlovének anyanyelvük ismeretével nem lehetnek „sem okosak, sem gazdagok” – a mai napig jellemző erre a magyarországi kisebbségre. Ezért ösztönözte őket a magyar nyelv elsajátítására.

Ma, amikor Magyarország és Szlovénia is tagja az Európai Uniónak, a két kis nyelv ismerete teheti a magyarországi szlovéneket „okossá és gazdaggá”. A magyar és a szlovén államfő 2005. novemberi találkozásán ez konkretizálódott abban a felvetésben, hogy létre kell hozni egy szlovén–magyar üzleti tanácsot, valamint egy szlovén–magyar értelmiségi fórumot.

Felhasznált irodalom

- A magyar és jugoszláv nemzetiségi probléma. In *Szabad Nép*, 1946. január 21.
- Anderko Szalai, Aniko 2003. Pogrebne šege v Slovenski vesi. In *Etnologija Slovencev na Madžarskem. A magyarországi szlovének néprajza*, 4. Budapest, Magyar Néprajzi Társaság, 121–134.
- Antalics, Stephen C. Jr. 1998. The political promotion of the term „wend” in the United States and Hungary in the period prior to and after world war I. *Zbornik soboškega muzeja* 5. Murska Sobota, Pokrajinski muzej, 125–145.
- Bence Lajos 1997. Sajnálkozó írás egy támadás kapcsán. *Népújtság*, Lendva, 41 (21), 5. (május 29.).
- Biczó Gábor 2004. Az asszimiláció fogalmának etimológiai-filológiai elemzése. In *Vagabundus. Gulyás Gyula tiszteletére*. Miskolc, 23–34.
- Bindorffer Györgyi 2001. *Ketős identitás: etnikai és nemzeti azonosságtudat Dunabogdányban*. Budapest, Új Mandátum Kiadó.
- Bitnitz Lajos 1819. A Vas és Zala Vármegyei Tótokról. *Tudományos gyűjtemény*, III. köt.
- Csaplovics János [Kossics József] 1828. *A’ Magyar Országai Vendus-Tótokról. Tudományos Gyűjtemény*. V. köt. Pest, 3–50.
- Csaplovics János 1829. *Croaten und Wenden in Ungarn*. Pressburg, 49–126.
- Géfin Gyula 1929. *A szombathelyi egyházmegye története*. Szombathely.
- Göncz László (szerk.) 2000. A Mura mente és a trianoni békeszerződés (Pokrajina ob Muri in trianonska mirovna pogodba). Lendva/Lendava. Lendavski zvezki/Lendvai füzetek, 17.
- Göncz László 1997. Slovenstva nihče ne napada! (A szlovéniséget senki sem támadja!) *Vestnik*, Murska Sobota, 49 (21. május 22.), 3.
- Guštin, Mitja 2003. Zgodnjėslovenska nasleбина zemljank. In Prešeren, Damjana (szerk.): *Zemlja pod vašimi nogami*. Ljubljana, 85–89.
- Házi Jenő 1957. Az első népszámlálás Vas megyében az 1697/8. évben. In *Történeti Statisztikai Közlemények*, Budapest, I. évf., 1, 4–25.
- Kalász Elek 1932. *A szentgotthárdi apátság birtokviszonyai és a ciszterci gazdálkodás a középkorban*. Budapest.
- Kemény G. Gábor 1964. *Iratok a nemzetiségi kérdés történetéhez Magyarországon a dualizmus korában. III. 1900–1903*. Budapest.
- Kniezsa István 1942. Magyar–szláv nyelvi érintkezések. In Szeckfű Gyula (szerk.): *A magyarság és a szlávok*. Budapest, 137–145.
- Kniezsa István 1942. A szlávok őstörténete. In Szeckfű Gyula (szerk.): *A magyarság és a szlávok*. Budapest, 19–20.
- Kokolj, Miroslav – Horvat, Bela 1977. *Prekmursko šolstvo*. Murska Sobota.
- Košič, Jožef 1848. Zobriszani Sloven i Slovenka med Mürov in Rábov (A művelt szlovén férfi és nő a Mura és a Rába között). Körmend.
- Kossics József 1824. *A’ Magyar Országai Vendus-Tótokról. Kedveskedő*, Bécs, 19–42. sz.

- Kossics József 1833. *Kratki Návuk Vogrszkoga Jezika za Zacsetnike, vödáni od Goszpona Szalay Imrea. Na Vandalszka vüszta prenesseni po Kossics Jó'sefi, Gornyo-Szinicskom Plebánosi. Sztrskom plemenite 'Seleznoga varmegyéva obcsine vözostampani.* V-Grádczi.
- Kovacsics József 2000. Szentgotthárd és környéke. Szentgotthárd környéki, dél-burgenlandi, őrségi és vendvidéki falvak és nemzetiségek (1183–1995). *Település- és népesség történeti lexikon.* Budapest, KSH.
- Kozar-Mukič, Marija 1988. *Felsőszölnök. A szlovének életmódja a huszadik században.* Monográfiák. = Gornji Senik. Način življenja Slovencev v dvajsetem stoletju. Monografije. Szombathely–Ljubljana, Savaria Múzeum–Filozofska fakulteta.
- M. Kozár Mária 1990. Vasi szlovén temetőik. *Vasi Szemle*, Szombathely, Vas Megye Közgyűlése, 3. sz., 375–388.
- Kozar, Marija 1997. Knjiga o slovensko–madžarski meji. Od Pomurja do Trianona (Könyv a szlovén–magyar határról. Muravidéktől Trianonig). *Porabje*, Szentgotthárd, 7. évf., 8. sz. (1997. április 24.), 2.
- Kozár Mária 2000. Felsőszölnök. *Száz magyar falu könyvesháza.* Budapest.
- Kozár Mária 2005. Felsőszölnök és Apátistvánfalva szlovén lakosságának nyelvhasználata, nemzetiségi kötődése és aktivitása. *Vasi Szemle*, Szombathely, Vas Megye Közgyűlése, 2005/5, 598–608.
- Kővágó László 1964. *A magyarországi délszlávok 1918–1919-ben.* Budapest.
- Kristó Gyula (szerk.) 1994. *Korai magyar történeti lexikon.* Budapest.
- M. Kozár Mária – Hírnök Katalin 1986. Szlovének a városokban – Szentgotthárd. In *A III. Békéscsabai Nemzetközi Néprajzi Nemzetiségkutató Konferencia előadásai*, 2. Budapest–Békéscsaba, Magyar Néprajzi Társaság, 487–493.
- M. Kozár Mária 1994. A magyarországi szlovének demográfiai sajátosságai. In *Magyarország nemzetiségeinek és a szomszédos államok magyarságának statisztikája (1910–1990).* Budapest, KSH, 333–338.
- M. Kozár Mária 1990. *Egy kézíratos kétnyelvű tankönyv 1833-ból.* Szombathely, Vas Megyei Levéltár, 243–250. Vas megyei levéltári füzetek, 3.
- M. Kozár Mária 1993. *Adatok a murántúli szlovének XVIII. századi életmódjához.* Szombathely, Vas Megyei Levéltár, 179–183. Vas megyei levéltári füzetek, 6.
- M. Kozár Mária 1999. Szily és a szlovének. *Vasi Helytörténeti és Honismereti Közlemények.* Szombathely, Vas Megyei Levéltár, 1999/3, 5–11.
- Majcan, Elizabeta 1981. Preteklost in sedanjost prosvetne in kulturne dejavnosti v Sakalovcih. *Iz naše prošlosti.* Budapest, Magyarországi Délszlávok Szövetsége, 61–70.
- Mandić, Marin 1979. Neke svojstvenosti našega školstva od oslobodjenja od godine preokreta. (Oktatásügyünk néhány sajátossága a felszabadulástól a fordulat évéig. 1945–1948). *Iz naše prošlosti*, 1. Budimpešta, Demokratična zveza južnih Slovanov na Madžarskem, 10–106.

- Mikola Sándor [1928]. *A vendség múltja és jelene*. Budapest.
- Nemes-Népi Zakál György 1985. *Eörségnek leírása, 1818*. Szombathely.
- Németh F. Bernadett 2005. Feloldani a görösöket. Marko Sotlar a szlovén két-nyelvűség gyakorlati alkalmazását várja. *Vas Népe*, Szombathely, 50. évf., 268. sz., november 16., 5.
- Németh F. Bernadett 2005. Fővédnök elnökök. Sólyom László és Janez Drnovsek államfők a kisebbségvédelemről. *Vas Népe*, Szombathely, 50. évf., 269. sz., november 17., 1, 3.
- Népszámlálás 2001. 4. 2002. Nemzetiségi kötődés. *A nemzeti, etnikai kisebbségek adatai*. Budapest, KSH.
- Novak, Vilko: Obtožujem! Napad na Slovenstvo Prekmurja! (Vádolom! Támadás a prekmurjei szlovének ellen!). *Porabje*, Szentgotthárd, Magyarországi Szlovének Szövetsége, 7. évf. (1997. május 5.), *Družina*, Ljubljana, 46. évf., 21. sz. (1997. május 25.), *Delo*, Ljubljana, 39. évf., 122. sz. (1997. május 29.), 16, *Vestnik*, Murska Sobota, 49. évf., 20. sz. (1997. május 15.), 3.
- Novak, Vilko 1997. Od Pomurja do Trianona (Muravidéktől Trianonig). *Vestnik*, Murska Sobota, 49. évf., 31–38. sz.
- Novak, Vilko 2004. Zgodovina iz spomina: polemika o knjigi Tiborja Zsige *Muravidéktől Trianonig* (Történelem emlékezetből: polémia Zsiga Tibor *Muravidéktől Trianonig* című könyvéről). Ljubljana, ZRC SAZU. [A Szlovén Tudományos és Művészeti Akadémia Tudományos Kutatóközpontja.]
- Payr Sándor 1910. *Egyháztörténeti emlékek*. I. köt. Sopron.
- Perger, Valerija 2005. Čakajoč na ministra. *Porabje* (A miniszterre várva). Szentgotthárd, Magyarországi Szlovének Szövetsége, 2005/22, 1.
- Radó Péter – Sukič, Marjana 1993. Mit kutat a Gallup? *Porabje*, Szentgotthárd, Magyarországi Szlovének Szövetsége, 14.
- Radó Péter 1994. *Asszimiláció és nyelváltás a magyarországi szlovének körében* (Kutatási jelentés). Budapest, Magyar Gallup Intézet.
- Sándor István 1796. *Sokféle*. IV. k. Győr.
- Schwartz Elemér 1933. *Szentgotthárd és vidéke a ciszterciák letelepedése előtt*. Budapest.
- Stipkovits Ferenc 1985. A Vas megyei szlovénség és a népi demokratikus átalakulás kezdetei. In *Vasi Propagandista*, XXI/5, 159.
- Sukič, Marijana 2005. Den generacij v Slovenskoj vesi. (A generációk napja Rábatótfaluban). *Porabje*, Szentgotthárd, Magyarországi Szlovének Szövetsége, 2005/17, 1.
- Szilágyi Imre 2000. „Rendezni végre közös dolgainkat” (Gondolatok a Zsiga Tibor – Vilko Novak vita kapcsán). In Göncz L. (szerk.): *A Mura mente és a trianoni békeszerződés. (Pokrajina ob Muri in trianonska mirovna pogodba)*. Lendva/Lendava, 186. Lendavski zvezki/Lendvai füzetek, 17.
- Szita, Amanda 2005. Prostor za mlade (Helyiség a fiatalok számára). *Porabje*, Szentgotthárd, Magyarországi Szlovének Szövetsége, 2005/9, 7.

- Tájékoztató a Szentgotthárdon élő nemzetiségek élet- és munkakörülményeiről.* Vas Megye Tanácsa Nemzetiségi Bizottsága, 1984. IX.
- Trstenjak, Anton é.n. *Slovenci na Ogrskem. 1903–1914.* (Szlovének Magyarországon). NUK Stari fond 193. Ljubljana. Kézirat.
- Ünnep után. 1912. *Muraszombat és vidéke*, 1912. VIII. 4. 28. évf., 31. sz., 2–3.
- Vakarcs Kálmán 1939. *A szentgotthárd–muraszombati járás ismertetése.* Szombat-hely.
- Votek, J. 1997. „Nisem jeziček na tehtnici” (Nem vagyok a mérleg nyelve). *Vestnik*, Murska Sobota, 49. évf., 35. sz. (1997. aug. 28.), 8.
- Zelko, Ivan 1982. *Prekmurje do leta 1500. (A Murántúl 1500-ig).* Murska Sobota.
- Zsiga Tibor 1996. *Muravidéktől Trianonig.* Lendva.